T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

KIRGIZCADAKİ ARAPÇA KELİMELER ve BUNLARIN ARAPÇA ÖĞRENİMİNDEKİ YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Erkinbek KUNDUZOV

DANIŞMAN

Prof. Dr. Emrullah İŞLER

Ankara–2006

ÖZET

Giriş, sonuç ve üç bölümden oluşan bu çalışma Kırgız Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerin ses ve anlam düzeyleri bakımından uğradıkları değişiklikleri belirterek bu değişikliklerin Arapça öğrenimindeki olumsuz yönlerini göstermeyi amaçlamaktadır.

Giriş bölümünde, çalışmanın önemi, amacı ve alanı üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, diller arası kelime alış-verişi ve yabancı dil öğretimi, Kırgız ve Kırgızcadaki yabancı kelimeler ile Arapçadan Kırgızcaya kelime geçişinin tarihçesi başlıkları altında Kırgızcadaki Arapça alıntı kelime olgusu ele alınmıştır.

İkinci bölümde, Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerin uğradıkları ses olayları ünlüler ve ünsüzler olarak iki ana grupta verilmiş, ardından bu kelimelerin Kırgızların Arapça öğreniminde yol açabileceği yanlışlar Kırgızcadan Arapçaya ses bilgisi düzeyinde yapılan olumsuz aktarımlar ana başlığı altında değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde, Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerin uğradıkları anlam kaymaları gösterilmiş, daha sonra Kırgızcadan Arapçaya anlam bilgisi düzeyinde yapılan olumsuz aktarım ana başlığı altında bu anlam kaymalarının Arapça öğreniminde yol açabileceği yanlışlar üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış ve varılan sonuç hakkında bilgi verilmiştir.

ABSTRACT

This study comprising of the introduction, three chapters and conclusion, aims at presenting the phonetic and semantic changes in the Arabic origin words borrowed to the Kyrgyz Turkish, and demonstrating the negative effects of such changes on the Arabic learning.

The introduction highlights the importance, purpose and scope of this study.

The first chapter covers the case of the Arabic words borrowed to the Kyrgyz language under the headlines of the inter-language exchange of words and foreign language teaching, the original and borrowed words in the Kyrgyz language and the history of borrowing Arabic origin words into the Kyrgyz language.

At the second chapter, the phonetic changes in the Arabic words borrowed to the Kyrgyz language under two main groups as vowels and consonants, and then any possible problems and troubles to be caused by such words in the Arabic learning of the Kyrgyz people are evaluated under the headline of the negative phonetic borrowings from Arabic into the Kyrgyz language.

The third chapter presents the semantic deviations of the Arabic origin words borrowed into the Kyrgyz language, and any possible problems and troubles to be caused by such semantic deviations in the Arabic learning under the headline of negative semantic transfers.

An overall evaluation of this study and explanations on the obtained results take place in the conclusion.

ÖN SÖZ

XX. yüzyılda hızlı bir değişim gösteren ve giderek kökten bir değişim içine giren yabancı dil öğretim ve öğrenme alanındaki araştırmalar, bir yandan dilbilim araştırmalarının sonuçlarından öte yandan da psikoloji, eğitim, sosyoloji gibi diğer bilim alanlarındaki yeniliklerden yararlanmıştır. Geleneksel dil öğretim yöntemleri yanında çağdaş yöntemler ortaya konulmuştur. Ayrıca yabancı dil öğretiminde kullanılacak yöntemlerin, söz konusu topluluğun anadilini göz önünde bulundurması başarılı bir sonuç almak için gerekli koşullar arasında ele alınmıştır.

Bu araştırmada Kırgız Türkçesinde Arapça kelimeler ve bunların Arapça öğreniminde yol açabileceği zorluklar gösterilmeye çalışılmıştır. Kırgız Türkçesi günümüzde Kırgızistan Cumhuriyetinin resmi dili olan ve Kırgız halkı tarafından konuşulan bir dildir. Kırgızlar diğer Türk boyları gibi X. yüzyıldan itibaren İslamiyet'i din olarak kabul etmeye başlamışlardır. Kırgız Türkçesi direk veya dolaylı olarak Arap dilinin etkisinde kalmıştır. Dolayısıyla Kırgız Türkçesine Arapçadan birçok kelime geçmiştir.

Çalışmada söz konusu kelimeler ses ve anlam bilgileri düzeyinde incelenmiş ve bu iki düzeyde meydana gelen değişikliklerin yol açabileceği yanlışlar gösterilmeye çalışılmıştır.

Tez; çalışmanın önemi, amacı ve alanı konularının işlendiği "Giriş" bölümüyle başlamaktadır.

Birinci bölümde, diller arası kelime alış-verişi ve yabancı dil öğrenimi, Kırgız dili ve Kırgızcadaki yabancı kelimeler ve Arapçadan Kırgızcaya kelime geçişinin tarihçesi ele alındı.

İkinci bölümde önce Kırgızcadaki Arapça kelimelerin uğradıkları ses değişiklikleri, daha sonra Kırgızcadan Arapçaya ses bilgisi düzeyinde yapılan olumsuz aktarımlar ve bunların çözüm yolları ele alındı. Ses değişiklikleri ünlü ve ünsüz değişmeler olarak ayrı ayrı ele alınmıştır.

Bu bölümde önce değişme için açıklamalar yapılmış daha sonra örnek kelimeler sıralanmıştır. İlk sütunda kelimelerin Arapçadaki şekilleri transkripsiyon

işaretleri kullanılarak Latin alfabesiyle gösterilmiş, ikinci sütunda Kırgızcadaki şekilleri verilmiştir. Üçüncü sütunda ise, bu kelimelerin Türkçedeki karşılıkları verilmiştir. Türkçe sütununda eğer aynı kökten gelen kelimeler varsa onlar verilmiş, Kırgızcadaki farklı anlamları ise dipnotta gösterilmiştir. Aynı kökten gelen kelimeler Türkçede kullanılmıyorsa, parantez açılarak Türkçedeki anlamları gösterilmiştir. Değişmeler (>) işareti ile gösterilmiştir. Daha sonra bu gibi ses değişikliklerinden Arapça öğrenimi sırasında kaynaklanabilecek yanlışlar gösterilmeye çalışılmış ve bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

Üçüncü bölümde ilk önce Arapçadan Kırgızcaya geçen kelimelerdeki anlam değişiklikleri gösterilmiştir. Anlam kaymasına uğrayan kelimeler Kırgızcadaki alfabetik sıraya göre verilmiştir. Daha sonra anlam kaymasına uğrayan kelimelerden olumsuz aktarıma neden olabilecekleri gösterilmiş ve bu tür yanlışların giderilebilmesi için bazı çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Bu çalışmada birçok değerli kişilerin yardımını gördüm. Bunların başında çalışmanın sonuna kadar her türlü yardımını ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Emrullah İŞLER gelmektedir. Kendisine çok teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam boyunca emeği geçen ve desteğini esirgemeyen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

04. 05. 2006

Erkinbek KUNDUZOV

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ……..i

ABSTRACT……ii

ÖN SÖZ……..iii

KISALTMALAR CETVELİ……viii

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ…….....ix

GİRİŞ

Çalışmanın Önemi……..1

Çalışmanın Amacı……..2

Çalışmanın Alanı……2

BİRİNCİ BÖLÜM

Diller Arası Etkileşim ve Kırgızcadaki Arapça Alıntı Kelime Olgusu

1. Diller Arası Kelime Alış-Verişleri ve Yabancı Dil Öğretimi……..….……..4

2. Kırgız Dili ve Kırgızcadaki Yabancı Kelimeler…….…….9

3. Arapçadan Kırgızcaya Kelime Geçişinin Tarihçesi……..12

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1. Ses Yapısı Değişen Kelimelerdeki Ses Olayları……..…….15

1. A. Ünlü Değişmeleri...……...……15

1. A. 1. Ünlülerin Kısalması…….…….16

1. A. 2. Ünlü Kalınlaşması…….….……22

1. A. 3. Ünlü İncelmesi…….……...…….……..25

1. A. 4. Ünlü Yuvarlaklaşması……...…….……29

1. A. 5. Ünlü Genişlemesi……..…….……31

1. A. 6. Ünlü Düşmesi……..……...31

1. A. 7. Ünlü Türemesi…….……...32

1. B. Ünsüz Değişmeleri…….36

1. B. 1.Tonlulaşma……..36

1. B. 2.Tonsuzlaşma……...…….38

1. B. 3. Süreksizleşme…….41

1. B. 4. Diğer Ünsüz Değişmeleri...……46

1. B. 5. Benzeşmezlik……..49

1. B. 6. Ünsüz Tekleşmesi……...49

1. B. 7. Ünsüz Türemesi……..……51

1. B. 8. Ünsüz Düşmesi……..52

2. Arapça Öğreniminde Kırgızcadan Ses Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım…….……..55

2. A. Kırgızların Arapça Telaffuzunda Karşılaştıkları Zorluklar.....…59

2. B. Kırgızcalaşmış Arapça Kelimelerin Yol Açtığı Ses Bilgisi Yanlışları.....63

2. C. Söz Konusu Yanlışların Çözüm Yolları.....……71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANLAM BİLGİSİ

1. Kırgızcada Anlam Değişikliğine Uğrayan Arapça Alıntı Kelimeler……..75

2. Arapça Öğreniminde Kırgızcadan Anlam Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım……...91

2. A. Olumsuz Aktarıma Neden Olabilecek Kırgızcadaki Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Alıntı Kelimeler……...…94

2. B. Olumsuz Aktarımın Çözüm Yolları……..98

SONUÇ…….101

KAYNAKÇA……103

KISALTMALAR CETVELİ

A. g. e.	**: Adı geçen eser**
A.g.m.	**: Adı geçen makale**
Ar.	**: Arapça**
bkz.	**: bakınız**
C.	**: Cilt**
çev.	**: çeviren**
Gnş.	**: Geniş**
Haz.	**: Hazırlayan**
Kır.	**: Kırgızca**
s.	**: sayfa**
S.	**: Sayı**
Tr.	**: Türkiye Türkçesi**

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlükte kullandığı Transkripsiyon sistemi esas alınmıştır. Ayrıca /ء/ kelime başında olduğu zaman gösterilmemiştir. Arapça kelimelerin sonunda yer alan dişilik /ة/si Kırgızcadaki Arapça kelimelerin bazılarında okunmuş ve /t/ sesiyle yazılmıştır. Bazılarında ise okunmamıştır. Biz bu harfi parantez içinde /t/ sesiyle gösterdik.

Ünsüzler

ء	ʼ
ب	b
ت	t
ث	s̱
ج	c
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ẕ
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ż
ط	ṭ
ظ	ẓ

ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	k
ل	l
م	m
ن	n
ه	h
و	v
ى	y

Kısa Ünlüler

ـَ	a
ـِ	i
ـُ	u

Uzun Ünlüler

ا	ā
وُ	ū
ـِى	ī

GİRİŞ

GİRİŞ

Girişte çalışmanın önemi, amacı ve alanı üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın Önemi

Kırgızlar da diğer Türk boyları gibi X. yüzyıldan itibaren İslam'ı din olarak kabul etmeye başlamışlardır. Ancak Kırgızların İslamlaşma süreci XVII. yüzyıllara kadar devam etmiştir. Bu uzun süreç içinde Kırgızlar direk veya dolaylı olarak Arap kültüründen etkilenmiştir. Bu etkileşim Kırgız dilinde de kendini göstermiştir. Arapçadan Kırgızcaya yüzlerce kelime geçmiştir. Zamanla bu kelimeler Kırgızcanın ses özeliklerine ve anlam örgülerine ayak uydurarak bir takım değişikliklere uğramıştır.

Yabancı dil öğrenirken öğrenciler farklı sorunlar ile karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların bir kısmının anadili ile hedef dil arasındaki çeşitli farklılıklar veya benzerliklerden meydana geldiği ortaya konulmuştur.[1] Son dönemlerde yabancı dil öğretimi ve öğrenimi alanında yapılan çalışmalarda, karşıtsal dilbilimin de verilerinden yararlanılarak bu gibi yanlışların nasıl meydana gelebileceği belirtilmiştir. Anadiliyle hedef dilin karşı karşıya gelmesiyle öğrenci bir dilden ikinci bir dile aktarımlar yapmaktadır. Bu olgu da aktarım diye adlandırılmaktadır. Aktarımın bir olumlu bir de olumsuz yönü vardır. Olumlu yönü öğrenimi kolaylaştırırken olumsuz yönü ise, zorlaştırmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar olumsuz aktarımın nedenleri üzerinde farklı yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada anadili Kırgızca olan öğrenciler hedef dil olarak Arapça öğrenmelerinde bu kelimelerin önceden bilinmesi öğrenimi daha zevkli hâle getireceği düşünülmektedir. Bununla birlikte Kırgız Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerin uğradıkları ses ve anlam düzeylerindeki değişikliklerin tespit edilerek Arapça öğrenimi açısından değerlendirilmesi öğrenimi daha verimli hale getirecektir. Ayrıca öğrenim sürecinde bu kelimelerden yararlanmak onlardan kaynaklanabilecek

---

[1] Bu konu için bkz. Müşerref Dede: "Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaştırmalı Dilbilim ve Yanlış Çözümlemesinin Yeri", Türk Dili, S. 379-380, (Temmuz-Aralık), s. 124-125.

zorlukların bilinmesini sağlayacaktır. Kırgızistan'da yaptığımız araştırmalarda daha önce konuyla ilgili çalışma yapılmadığını belirledik. Kırgızcadaki Arapça kelimeler ünlü Türkolog Hüseyin Karasayev'in "Özdöştürülgün Sözdör" adlı sözlüğünde diğer yabancı kelimelerle beraber ele alınmış ve Arapça asılları gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun dışında Djenişbek Moçoev tarafından Rusça olarak hazırlanan "Arabizmı v Kırgızskom Yazıke" (Kırgızcadaki Arapça unsurlar) adlı çalışma bulunmaktadır. Ancak bu iki çalışma da sözlük şeklindedir.

Bu çalışma, anadili Kırgızca olanların Arapça öğrenimlerine ışık tutacak bir takım bilgiler ve sonuçlar sunacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Kırgız Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerde meydana gelen ses olaylarını ve anlam kaymalarını tespit etmek ve anadili Kırgızca olanların yabancı dil olarak Arapça öğreniminde bu değişiklikler sebebiyle yapılan olumsuz aktarımları belirtmektir.

Kırgız Türkçesiyle Arapçadaki sesler farklı açılardan karşılaştırılacak ve Kırgızların zorlanabileceği Arapça sesler üzerinde durulacaktır.

Yabancı dil öğreniminde önemli bir yere sahip kelime öğreniminde Kırgız Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerin yol açabileceği zorluklar ele alınacaktır. Bu zorlukların giderilmesi için bazı çözüm önerilerinde de bulunulacaktır.

Çalışmanın Alanı

Bu çalışmanın alanı Kırgız Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerin uğradıkları ses ve anlam düzeyindeki değişikliklerin belirlenerek bu değişikliklerden kaynaklanabilecek zorlukların gösterilmesiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu gibi zorlukların yol açacağı kimi sorunlara çözüm önerilerinde bulunmak da çalışmanın kapsamı içindedir.

Amaca ulaşmak için Kırgız Türkçesindeki çeşitli sözlükler taranacaktır. Özellikle tezde Kırgız Türkçesinin en kapsamlı sözlüğü olan ve 40.000 civarında

kelimeyi içeren Konstantin Kuzmiç Yudahin'in "Kırgızca-Rusça" sözlüğü ile Hüseyin Karasaev'in Kırgız Türkçesindeki yabancı kelimeleri derlediği "Özdöştürülgön Sözdör" adlı sözlüğü esas alınmıştır. Ayrıca bunların dışında çalışmada kullanılan sözlükler şunlardır:

1. Grigorij Şamiloviç Şarbatov, Russko-Arabskiy Uçebniy Slovar, Moskova, 1979.
2. İlhan Ayverdi, Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul, 2005.
3. Şemseddin Samî, Kâmûs-i Türkî, İstanbul, 2004.
4. Dr. Bekir Topaloğlu, Dr. Hayreddin Karaman, Arapça-Türkçe Yeni Kamus, İstanbul, 1985.
5. Cubran Mesûd, Râid Mu'camu-n Lugaviyyun 'Asriyun, Beyrut 1986
6. Harlampiy Karpoviç Baranov, Arabsko-Russkiy Slovar, Moskova, 1984.
7. Serdar Mutçalı, Türkçe Arapça Sözlük, İstanbul, 1995
8. Andreas Tietze, Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, C.1 A-E, İstanbul-Wien 2002.

Ses değişiklikleri kısmında Kırgızcadaki Arapça kelimelerdeki ses olaylarında ölçü olarak Hülya Kasapoğlu Çengel'in "Kırgız Türkçesinin Grameri" adlı kitabındaki Kırgız Türkçesinde ses olayları esas alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
DİLLER ARASI ETKİLEŞİM ve KIRGIZCADAKİ ARAPÇA ALINTI KELİME OLGUSU

DİLLER ARASI ETKİLEŞİM VE KIRGIZCADAKİ ARAPÇA ALINTI KELİME OLGUSU

Tüm toplumlar birbiriyle devamlı ilişki içindelerdir. Bu ilişkiler sonucu toplumlar birbirlerini etkileyebilmektedir. Bu gibi etkileşimlerden biri toplumların dilleri arasında görülmektedir. Diller farklı dil ailelerine sahip olsa bile, bazen kelime alış-verişi gibi etkileşimde bulunabilmektedirler. Kırgızca ile Arapça arasında meydana gelen etkileşim de buna benzemektedir. Bu etkileşimde daha çok Arapça etkileyen, Kırgızca etkilenen dil olmuştur. Kırgızistan'ın Sovyetler Birliğine dâhil olmasından sonra Kırgızcadaki Arapça kelimelerin birçoğu artık kullanımdan kaldırılmıştır. Ancak buna rağmen günümüz Kırgızcasında bin civarında Arapça asıllı kelime kullanılmaktadır. Bu da Kırgızcadaki yabancı sözcükler arasında azımsanamayacak bir kısmı oluşturmaktadır. Daha çok siyasî, kültürel ve bilimsel kavramların Arapça olması ise bu kelimelerin önemini göstermektedir.

1. Diller Arası Kelime Alış Verişi ve Yabancı Dil Öğrenimi

İnsanlar arası en önemli iletişim aracı olan dilin de, kâinattaki diğer varlıklar gibi devamlı değişip geliştiği bir gerçektir. İnsan toplumundaki her türlü siyasî, iktisadî ve sosyal gelişmeler ilk önce o toplumun diline yansımaktadır. Tıpkı insanlar arasında olduğu gibi, uluslararası ilişkiler de, dili doğrudan etkisi altına almaktadır. Ayrıca dil, uluslararası her türlü ilişkideki en önemli araçlardan biridir. Bu konunun en önde gelen uzmanlarından biri sayılan Doğan Aksan'a göre "kültürü oluşturan öğelerin en başta geleni olan dil, bir ulustaki kültür hareketlerinin ve o ulusun başka toplumlarla olan kültür ilişkilerinin büyük ölçüde etkisindedir." [1]

"Diller arası ilişkilerde en çok alınan öğeler şüphesiz ki kelimelerdir. Başta dinsel yakınlaşmaları, edebiyat etkilemeleri olmak üzere, ticarî, siyasî ilişkiler

[1] Doğan AKSAN: **Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)**, C.I, (Ankara, 2000), s. 137.

nedeniyle dilden dile aktarılmaktadırlar."[2] Kelimeler mensubu bulundukları dillerin sınırlarını aşıp başka dillere girip ve bazen kendileriyle eş anlamlı olan rakiplerini silerek onların yerlerini alabilmektedirler[3]

Dilcilere göre diller arası kelime alış-verişi iki türlü olabilmektedir:

Birincisi farklı sosyal yapılara sahip toplulukların birbirlerinden bilmedikleri yeni şeyleri öğrenmesiyle olmaktadır. Dolayısıyla her topluluk kendisinden farklı tarihî ve coğrafî ortamlarda yaşayan başka topluluk veya kavimlerden bir şeyler öğrenmektedir. Öğrendikleri şeylerin isimlerini de kendi dillerine taşımaktadırlar. Temelinde öğrenmenin yattığı bu tür alıntılara *bilgi alıntıları* denilmektedir.[4] Bu alıntılar, dillerin ait olduğu ulusların siyasî, askerî, sanayi, kültürel ve edebi gelişmeleriyle üstünlükleri ölçüsünde ifade yeteneklerinin gelişip diğer milletlerin dilleri üzerindeki etkinlik alanlarının genişlemesi ile ilgilidir.[5]

Bilgilenmenin sonucu olan bu alıntılarla beraber kişi ve toplulukların, başka kişi ve topluluklardan, bilgilenme ve öğrenme olmaksızın da alıntılar yaptıkları görülmektedir. Genelde bu tür alıntılar birden çok toplulukların bir arada yaşadığı toplumlarda meydana gelmektedir. Bu gibi toplumlarda yöneten veya işgal eden topluluğun temsil ettiği üst katman dili verici, yönetilen veya işgal edilenin temsil ettiği alt katman dili de alıcı konumundadır. Ancak bazen bu etkileşim tam tersine olabilmektedir. Osmanlı dönemi Türkçesi buna örnek olabilir. Üst katman dili olan Türkçe alt katman dili olan Arapçadan etkilenmiştir. Yani alt katman dili verici, üst katman dili de alıcı konumunda olabilmektedir. Bu tür alıntılara *özenti alıntıları*[6] denilmektedir. Bu gibi alıntılarla bilgilenme ve öğrenme ile alıcı dilin ihtiyaçları arasında hiçbir bağlantı yoktur. Özenti alıntıları daha çok alıcı dilin kullanıcısının sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarıyla bağlantılıdır.[7]

Bu gibi alış verişler sadece kelime ve sözcüklerle sınırlı kalmayıp dillerin yapısını değiştirecek kadar büyük ölçülerde olabilmektedir. Bir arada konuşulan iki

---

[2] A. g. e. s. 137.
[3] Nasuhi Ünan KARAARSLAN: **Cam'iat- Tarib ve Arapçada Yabancı Kelimeler**, Atatürk Ü., İslamî İlimler Fakültesi, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), (Erzurum, 1982), s. 26.
[4] Günay KARAAĞAÇ: "Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler", **Türk Dili**, S. 552, (Aralık 1997), s. 499.
[5] Nasuhi Ünan KARAARSLAN: A.g.e. , s. 26.
[6] Günay KARAAĞAÇ: A.g.m. , s. 499.
[7] A.g.m., s. 500.

dil birbirinden sözcükler ve kurallar aldıkları gibi bu dillerin ses düzeyleri ve anlatım yolları arasında da yakınlaşmalara yol açmaktadır.[8]

Ancak günümüzde artık iki topluluğun bir arada yaşamadığı ortamlarda da, yazılı ve görsel araçların gelişmesiyle bu tür etkileşimler meydana gelebilmektedir. İngilizce sözcüklerin bu dilin konuşulmadığı toplumlarda kullanılması buna bir örnek teşkil edebilmektedir.

Dünyadaki tüm dillerde yabancı kelimeler bulunmaktadır. Bunun için her dilin söz varlığını oluşturan kelimeler yerli ve yabancı sözcükler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yerli sözcükler, dilin kendisinde bulunan, başka dilden alınmamış sözcüklerdir. Yabancı sözcüklerse, kökeni o dilde bulunmayan ve başka bir dilden alınmış sözcüklerdir.

Bir dilde kullanılan yabancı sözcüklerin ortak özelliği ise, genelde o dilin kurallarına uyum içinde kalabilmek için geçirdiği değişikliklerdir. Tüm dillerdeki yabancı kelimelerin büyük bir kısmı ses veya anlam bakımında belli düzeyde değişikliğe uğramıştır.

Alıntılar genelde verici dildeki ses ve anlam yapılarıyla değil, alıcı dilin ses yapısı ve anlam dünyasının ihtiyaçlarına göre yapılır. Dolayısıyla ses ve anlamca alındıkları yeni ortamlara uygun hale getirilirler. Bu uygunlaştırmanın derecesini ise, alınma şartları belirler. Hem bilgi hem özenti alıntılarında, alıntının yapıldığı zaman veya mekân, alıntıyı yapan kişi veya grupların niteliği, alıcı ve verici dillerin ses yapılarındaki ve anlam örgülerindeki yakınlık veya uzaklıklar gibi birçok şart, alıntıların niteliğini belirler. [9]

Alıntılar bu bakımdan *ödünç kelime* ve *melez kelime* olarak ikiye ayrılır. [10]

Ödünç kelime, bir dil ailesi ve lehçeler arasında yapılan alıntılardır. Bunlara iç alıntılar da denir. Bir kelimenin ses ve anlamca hiç değiştirilmeden yapılan alıntılar. Bunun olabilmesi için de, verici ve alıcı diller arasında ses yapısı ve anlam örgüsü bakımından benzerliklerin bulunması gerekmektedir. Aralarında akrabalık ilişkileri olan alıntılar bu yapıdadır.[11]

---

[8] Doğan AKSAN: A.g.e., s.139.
[9] Günay KARAAĞAÇ: A.g.m., s. 503.
[10] A. g. m., s. 503.
[11] Ahmet AKÇATAŞ: "Türk Dilinde Ödünç Anlam Alımı", **Türk Dili,** S. 613, (Ocak 2003), s. 47.

Melez kelime ise, en yaygın alıntı biçimi olup daha çok ses yapısı ve anlam örgüsü farklı olan diller arasında görülür. Bunlara dış alıntılar da denir. Alınan kelime, alındığı dilin ses yapısına ve anlam örgüsüne uydurulur.[12]

Bir dile yerleştikten sonra asıl ses yapısını değiştirip, alındığı dilin ses özelliklerine uyum sağlaması *en az çaba* kanunu gereği önce konuşma dilinde meydana gelir. Dil kurallarına bağlılığı gereği daha muhafazakâr yazı dili ise bunların bir kısmını daha sonra kabul eder. Ses olaylarının bir kısmı da konuşma dilinde kalır.[13]

Alıntı kelimeler sadece ses değişikliğine tabi tutulmakla kalmaz, birçok defa anlam değişikliğine uğramaktadırlar. Örneğin, Arapça "żaʿîf" güçsüz, zayıf, Kırgızcada "eş, hanım" olmuştur. Diğer bir noktaysa, bazen bu kelimeler alındıkları dilde hiçbir eşanlamı olmadan tek başlarına kullanılmaktadırlar. Bu da, yukarıda da belirttiğimiz gibi alıcı dilin kullanıcıları tarafında yeni öğrendikleri eşyaların ismi olsa gerektir. Bazen bu kelimelerin alıcı dilde eşanlamlıları olmasına rağmen kullanılmaktadır. Bunlar da, özenti alıntıları olsa gerektir. [14]

Farklı topluluklar arasındaki ilişkiler devam ettikçe, diller arası kelime alış verişi kaçınılmazdır. Diller arası kelime alış verişinin tarihi çok eskilere dayandığı, insanoğlunun en eski yapıtlarından tespit edilebilmektedir.[15] Günümüzde ise, gelişen teknoloji sayesinde diller arası kelime alış verişi daha elverişli hale gelmektedir.

İkinci dünya savaşından sonra yabancı dil öğrenimine olan talebin artmasıyla, bu alandaki çalışmalara da hız verilmiştir. Okuma ve anlamaya ağırlık veren dilbilgisi-çeviri yöntemi yanında konuşmaya ağırlık veren diğer metotlar geliştirilmiştir. Bu gelişmelerle beraber karşılaştırmalı dil bilgisi metodundan yararlanarak yabancı dil öğretiminde bundan istifade etmeye yönelik çalışmalar da başlatılmıştır. Bununla beraber anadili ile amaç dil arasındaki türlü farklılıklar ve benzerliklerin yabancı dil öğreniminde dikkate alınması gereken hususlar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca anadili girişimine dikkat çekilmiştir[16]

---

[12] Günay KARAAĞAÇ: A.g.m. , s. 504.
[13] İhsan Sabri ÇEBI: "Yabancı Kökenli Bazı Kelimelerdeki Ses Değişmeleri Üzerine", **Türk Dili**, S. 547, (Temmuz 1997), s.15.
[14] Huseyin KARASAYEV: **Özdöştürülgön Sözdör**, (Frunze, 1986), s. 5.
[15] Doğan AKSAN: A.g.e., s.137.
[16] Emrullah İŞLER: "Arapça Öğreniminde Türkçeden Anlam Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım", **TÖMER Dil Dergisi**, S. 50, (Aralık 1996), s. 22.

Eğer yabancı dil öğreniminde anadille amaç dil arasında kelime alış verişi varsa bunlardan yararlanabilir miyiz? Anadilde hedef dilden kelime bulunmasının, kelime öğreniminde öğrenciye avantaj sağladığı kesindir. Bu durumda öğrenci yabancı dil öğrenimine girişmeden önce belli bir sayıda, hedef dilin kelime hazinesine sahip olmaktadır. Dolayısıyla yabancı dil öğreniminin en zor noktalarından biri olan kelime öğreniminde artık ilk adımı atmış olmaktadır. Bu bakımdan çalışmamızın önemli olduğu düşüncesindeyiz. Ana dildeki hedef dilden alıntı kelimelerin tespit edilmesi ve öğrenci yabancı dil öğrenimine başlamadan önce bu kelimelerin farkına varmasını sağlamak, ona zaman ve emek açısından tasarruf etmesine yardımcı olacak kanaatindeyiz

Ayrıca bu sözcüklerin asıl kaynakları hakkında bilgi verilerek öğrencilerin sözcükleri daha kalıcı ve kolay öğrenmeleri sağlanabilir. Sözgelimi Kırgızcadaki mağaza anlamındaki "magazin" kelimesinin Arapçadaki "maĥâzin" depolar anlamına gelen çoğul kelimesinden türediği öğrenciye söylenirse bu kelime unutulmayabilir. Diğer taraftan bu kelimelerin zaman içindeki anlam değişikliklerini izlemek gerekir. Bu yolla anlam biliminin de sözcük öğretiminde yararı dokunabilir.[17]

Ama asıl önemli olan nokta alıntı kelimelerdeki ses olayları ve anlam değişikliklerinin olumsuz aktarıma neden olmasıdır. Ses ve anlam düzeyinde bir takım değişikliklere uğrayan bu tür kelimeler çeşitli yanlışlara neden olmaktadır. Böylece anadili girişimleri artarak öğrencinin bu kelimeleri doğru öğrenmesi engellenmektedir. Bunların önlenebilmesi için de, öğrencinin bu gibi kelimelerin ana dili ile amaç dildeki kullanış farklılıklarını bilmesi gerekmektedir. Alıntı kelimelerin derlenip geçirdiği değişiklikler belirlenirse, bu öğrencinin birçok kelimeyi farkında olmadan yanlış öğrenmesini önler. Bir dildeki yabancı kelimeler sözlüğü, bu bakımdan önem taşımaktadır.[18]

---

[17] Özcan BAŞKAN: **Yabancı Dil Öğretimi,** (İstanbul, 1969), s. 99.
[18] Djenişbek MOÇOEV: **Arabizmı V Kırgızkom Yazıke,** (Bişkek, 1998), s. 3-4.

2. Kırgız Dili ve Kırgızcadaki Yabancı Kelimeler

M. Ö. II. yüzyılda ilk defa Çin kaynaklarında Kien-Kun, K'i-Ku, Kie-kou şeklinde geçen Kırgız adı, Göktürkçe yazılı metinlerde Kırgız, Tibetçe kaynaklarda Gır-kız olarak geçmektedir. Bugün Issık-Köl havalisinde, Tekes, Talas ve Çu ırmaklarının yukarı tarafıyla Altay, Pamir ve Tanrı dağlarında yaşayan Kırgızlar, milattan önceki adlarını günümüze kadar muhafaza edebilen yegâne Türk boyudur. [19]

Kırgızca da, bu Türk boyu tarafından konuşulan ve günümüzde Kırgızistan Cumhuriyetinin resmi dilidir. Kırgızca Türk lehçeleri tasnifinde Kuzeybatı veya Kıpçak Türk şiveleri grubunda yer almaktadır. [20] Bununla beraber bazı Türkologlar Kırgızcayı değişik lehçe gruplarında da değerlendirmiştir. Örneğin R.Arat, Kırgızcaya Türk şive gruplarında *tav* grubunda yer verirken Benzing ve Menger, Kırgızcayı Aral-Hazar grubunda Kazak, Karakalpak ve Nogoy Türkçeleriyle birlikte ele almışlardır. T.Tekin ise, Kırgız yazı dilini *tawlı* (Kıpçak) grubundan ayrı olarak tôlû grubunda değerlendirmiştir.[21]

Kırgız dili, diğer Türk lehçeleri için de karakteristik özellik olan iltisakî veya sona eklemeli düzülüşe sahiptir. Örneğin, ata (baba): ata+lar, ata+lar+ı+bız gibi kelimenin gövdesi sabit kalırken diğer ekler gövdeye yapıştırılmıştır.[22]

Kırgız Türkçesinin üç lehçesi vardır. Bunlar; Kuzey, Güney ve Güneydoğu lehçeleridir. Kırgız edebî dili ise, kuzey lehçesine dayanmaktadır. [23]

Yazı diline geçmeden önce Kırgızlar zengin bir sözlü edebiyata sahiptiler. Manas, Er Töştük, Kococaş, Canıl Mırza, Kurmanbek, Er Tabıldı, Canış Bayış gibi destanlar bu sözlü edebiyatın önemli yapıtlarındandır. Bununla beraber masal, efsane, dua, beddua ve yanıltmaçlar diğer folklorlorundandır.[24] Kırgız yazı dili XX. yüzyılın içinde büyük bir gelişme gösterdi. Bu dönemde Kırgız dilinin çeşitli alanlarında ciddi ilmî araştırmalar ortaya konuldu. Artık Kırgız dili bilimsel verilere göre öğrenilmeye başlandı.

---

[19] Saadettin GÖMEÇ: **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi,** (Ankara, 1999), s. 99.
[20] A. g. e., s. 100.
[21] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: **Kırgız Türkçesi Grameri,** (Ankara, 2005), s.34.
[22] Konstantin Kuzmiç YUDAHİN: **Kırgız Sözlüğü,** (çev. Abdullah Taymaz), C.I, (Ankara, 1998), s.7.
[23] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e. , s. 34.
[24] A. g. e. , s. 31.

XX. yüzyılın başlarına kadar Kırgızlar diğer Türk boyları gibi Çağatayca yazı dili kullanıyorlardı. Sovyet rejimi altına girdikten sonra ilk önce Kırgızcaya uydurulmuş Arap alfabesi kullanmaya başladılar. 1923' ten itibaren bu alfabeye göre ders kitapları hazırlandı ve 1924'de ilk defa Kırgız dilinde gazete çıkmaya başladı. 1926'dan itibaren de, artık yavaş yavaş Latin alfabesine geçilmeye başladı ve 1928'de tamamıyla Latin alfabesine geçildi.[25] 1928'de Türkiye Cumhuriyetinin de Latin alfabesine geçmesiyle 1939–1940 yıllarında Kırgızlar diğer Sovyet cumhuriyetleri gibi Kiril alfabesine geçtiler.

Kırgız alfabesi 34 harften oluşmaktadır. Bunların 25'i ünsüz, 8'i ünlüdür. Ayrıca Rusçadan giren /я /, /e/, /ю/ ve /ё/ gibi iki sesten oluşan sembollerle /ъ/, /ь/ kesme ve yumuşatma işaretleri de kullanılır. [26]

Kırgızcada ünlüler uzun ve kısa olarak ikiye ayrılırlar. Kısa ünlüler 7 tanedir. Bunlar; /a/, /i/, /e/, /ı/, /o/, /ö/, /u/ ve /ü/ dür. Bu ünlüler çıkış yerlerine göre kalın-ince, dudaklara göre yuvarlak-düz ve ağzın açıklığına göre geniş-dar olarak sınıflandırılır. Bu sınıflandırmaya göre ünlüler aşağıdaki tabloda şu şekilde gösterilmiştir.

	Kalın		İnce	
	Düz	Yuvarlak	Düz	Yuvarlak
Geniş	A	O	e	ö
Dar	I	U	i	ü

Kırgızcada ikincil nitelikte olan uzun ünlüler bulunmaktadır. /i/ ve /ı/ ünlüleri dışındaki diğer ünlüler uzayabilmektedir. İmla yönünden bu uzunluklar aynı ünlü harflerin tekrarlanmasıyla ifade edilir. Oor, saar, uluu, süyüü, eer, töö örneklerinde olduğu gibi.

Ünsüzler ise Kırgız dilcileri arasında farklı sayılarda ifade edilmektedir. Bazıları 20, bazıları 22, bazıları da 25 ünlü olduğunu söylemektedir. 25 diyenler ise imlada /g/ ünsüzüyle gösterilen ve art damaktan boğaza kayan ve tonsuz olan /γ/ sesiyle aynı şekilde imlada /k/ ünsüzüyle gösterilen, fakat /k/ sesinden farklı olarak art damaktan boğaza kayan ve tonlu olan ses için de ayrı sembolü /q/

[25] Konstantin Kuzmiç YUDAHİN: A.g.e. , s. 10.
[26] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e. , s. 34.

kullanmaktadırlar. Bunlarla beraber Rusçadan giren /ts/, /tş/ ve /j/ seslerini de kullanmışlar.[27] Kırgızcadaki ünsüzler özelliklerine göre aşağıdaki tabloda şu şekilde gösterilmiştir.

Çıkış şekline göre			Tona göre	Çıkış yerine göre				
				Çift dudak	Diş dudak	Diş-diş eti	Diş eti-ön damak	Ön damak
Süreksiz			Tonlu	b		d	c	q
			Tonsuz	p		t	ç	γ
Sürekli süreksiz	Sızıcı		Tonlu		v	z	j	x
			Tonsuz		f	s, ts	ş, şç	ŋ
	Akıcı	Geniz	Tonlu	m		n		
		Yan	Tonlu			l	y	
		Titrek	Tonlu			r		

Kırgız dili güçlü bir âhenkdeşlik veya kalınlık-incelik uyumuna sahiptir. Bu uyuma göre, kelimenin hecelerinde ya yalnız kalın ya da yalnız ince ünlüler bulunabilmektedir. Mesela /a/, /ı/, /o/, /u/ seslerinden biriyle aynı kelimede bulunan diğer ünlüler kalın söylenir. Bunun tersine i, e, ü, ö sesleriyle aynı kelimede bulunan diğer ünlüler de ince söylenir.[28] Kırgızcadaki Türkçe asıllı kelimelerde bu uyumun tam olduğu gözlenirken Türkçe birleşik kelimeler ile alıntı kelime ve eklerde bu uyumun bozulduğu görülür.[29]

Ayrıca Kırgızcada düzlük ve yuvarlaklık uyumu da çok güçlüdür. Buna göre de, önce gelen düz ünlüyü düz ünlü takip ederken, yuvarlak ünlüyü de yuvarlak ünlü takip etmektedir. Ancak Kırgız dilindeki dudaklaşma /u/ ünlüsünden sonra görülmez.[30]

Kırgızcanın söz varlığını iki tür kelime teşkil etmektedir. Bunlar yerli sözcükler (töl söz) ve yabancı sözcükler (bötön söz)dir. Yerli sözcükler Türkçe asıllı olup kökeni başka dillere dayanmayan sözcüklerdir. Kırgızcada genellikle akraba,

[27] A. g. e. , s. 53.
[28] Konstantin Kuzmiç YUDAHİN: A.g.e. , s. 7.
[29] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e. , s. 60
[30] Konstantin Kuzmiç YUDAHİN: A. g. e. , s. 8.

insan organı, hayvan, bitki, ev eşyaları için kullanılan isimler ile sıfat ve fiiller yerli sözcüklerle ifade edilir. Bu sözcüklerin birçoğu diğer Türk lehçelerinde kullanılmakla beraber eski Türk yazılarında da geçmektedir.[31]

Yabancı sözcükler (bötön söz) ise, uzak akraba ve akraba olmayan dillerden alınan sözcüklerdir. [32]

Kırgızcaya kelime veren uzak akraba dili Moğolcadır. Uzak akraba dili sayılan Moğolcadan alınan kelimeler günümüz Kırgızcasında da kullanılmaktadır. Kırgızcanın kelime aldığı akraba olmayan diller ise Farsça, Rusça ve Arapçadır. Bunun yanında az da olsa Dungança kelimelere de rastlanmaktadır.[33]

Kırgızcadaki yerli sözcükler yabancı sözcüklere göre daha fazladır. Bununla beraber bazı yabancı sözcükler eşanlamlıları olmadan tek başlarına kullanılmaktadırlar. Örneğin mektep, mamleket, ilim, kitep, himiya gibi kelimeler eşanlamsız tek başlarına kullanılan sözcüklerdendir. Bazıları ise yerli kelimelere eşanlam olarak kullanılırlar. Bunlara batır/ er (er, güçlü), nan/tokoç (ekmek), kireşe/ payda (gelir, kar) gibi kelimeleri örnek gösterebiliriz. Ne olursa olsun bu sözcükler artık Kırgızcanın söz varlığının ayrılmaz bir parçasıdır.[34]

Kırgızcadaki alıntı kelimelerin diğer bir özelliği ise, günümüzde kullanılmayıp sadece bazı eserlerde geçmesidir. Bu kelimeler, alındığı günden itibaren sınırlı bir çevre tarafından ve belli durumlarda kullanılıp sonra çabukça dilin söz varlığından kaybolmaktadırlar. Mesela: ınkılap, baynalmilal, tabıp, karal, zabın gibi kelimeler artık günümüzün Kırgızcasında kullanılmamaktadırlar. Bu gibi kelimelerin kullanım çevreleri baştan beri sınırlı olsa da, bazı kaynaklarda günümüze kadar korunmuştur.[35]

3. Arapçadan Kırgızcaya Kelime Geçişinin Tarihçesi

Türkler VII. yüzyılın sonlarında Horasan'da, VIII. yüzyılın ilk yarısında da Maveraunnehir'de İslam ordularıyla karşılaştılar. Daha sonra İslam'ı din olarak

---

[31]Leninşil Ziyabekoviç RUSTEMOV: **Kazırgı Kazak Tilindegi Arap-Parsı Kirme Sözderi,** (Almatı, 1982), s. 13.
[32] Huseyin KARASAYEV: A.g.e. , s. 5.
[33] A. g. e. s. 5.
[34] A. g. e. , s. 5.
[35]A.g. e. , s. 6.

beğenip kabul etmeye başladılar. X. yüzyılda Karahanlıların hükümdarı Satık Buğra Han Abdülkerim adını alarak İslam'ı resmen kabul etti. Böylece ilk Türk İslam devleti ortaya çıktı.[36]

Türkler İslam'ı din olarak kabul edince yeni yaşam tarzıyla tanışmaya başladılar. Bu ise, Türklerin kültürel, sosyal ve siyasi yaşamlarıyla beraber dillerini de etkiledi. İslamiyet'ten önce Köktürk ve Uygur lehçelerine ayrılan Türkçe, X. Yüzyıldan itibaren Uygur lehçesi Hakaniye (Doğu Türkçesi) olarak Köktürk lehçesi de Oğuz (Batı Türkçesi) olarak anılmaya başladı. Böylece XIII. Yüzyıla kadar Anadolu dışında görülen bütün eserler Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır. Daha sonra ise, Cengiz oğullarından Çağatay'ın ismini alarak Çağatay lehçesi olmuştur.[37]

Karahanlılar İslam'ı kabul ettikten sonra ilim, sanat ve irfana önem vermeye başladılar. Uygur yazısı yanında artık Arapça yazısını da kullanmaya başladılar. Bu dönemde Kaşgar, Balasagun, Semerkand ve Buhara gibi şehirler, bu devletin idari, ilmi ve fikri merkezi haline geldiler. Türk sanatçılarıyla ilim adamları Arap ve Fars kültürünü öğrenmeye başladılar. Az da olsa ilk Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeye bu dönemde girmeye başladılar. Ayrıca Kutadgu Bilig ve Atabet'ul Hakaik gibi önemli eserler yazıldı. Bu eserlerde Arapça ve Farsça sözlerin de kullanıldığı görülmektedir.[38]

Bunu dışında yazıya geçirilmemiş halk ürünleri de İslamiyet'le beraber gelişmeye başladı. Eski destanlardaki kahramanları yine yaşatıp kutsayabilmek için onlara İslamî bir çehre verdiler. Bunların en güzel örneklerinden biri Manas Destanı, Kırgızlar arasında oldukça meşhurdur. Kırgızlar arasında hala yaşamakta olan Manas Destanı da Hakaniye lehçesiyle yazılmış olan Karahanlı halk ürünlerindendir. Manas Destan'ında da Arapça ve Farsça kelimeler azımsanmayacak boyutta göze çarpmaktadır.[39]

Daha sonra XII. yüzyılın ikinci yarısında Türkistan ve Horasan Cengiz Hanın oğullarından Çağatay'ın hâkimiyeti altına girince Hakani lehçesi Çağatayca olarak

---

[36] Fahriye İPEKÇİOĞLU: **Türk lehçeleri,** (Diyarbakır, 1987), s. 77.
[37] A. g. e. , s. 77.
[38] A. g. e. , s. 78.
[39] Naciye YILDIZ: **Manas Destanı (W Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller,** (Ankara, 1995), s. 47.

anılmaya başlandı. Bu dönemde yazılan eserlerde Arapçanın etkisi daha fazla olduğu görülmektedir. Yazılan eserlerde çok sayıda Arapça kelimeye rastlanmaktadır.[40]

Kırgızların ne zaman Issık-Kol havalisine geldiği âlimler arasında tartışma konusu olsa da, bir göçebe Türk boyu olan Kırgızların dili de bu gelişmelerden büyük miktarda etkilenmiştir. Ayrıca XX. yüzyılın başına kadar Kırgızlar da diğer Orta Asya Türkleri gibi yazı dili olarak Çağatayca'yı kullanmışlardır. Kırgızlar arasında okuma-yazma oranı bu dönemlerde oldukça düşüktür. Okuma yazması olanlar da halk dilinden biraz uzak olan Çağatayca'yı kullanıyorlardı. Bu aydın grup tarafından Kırgız lehçesine o dönemlerde artık Arapça kelimeler girmeye başlamıştı. Bunun yanında, göçebe boyları arasında İslam'ı yaymaya çalışan mutasavvıf ve dervişler aracığıyla da en yüksek dağlardaki Kırgızlar İslam'ı ve Arapça kelimeleri öğrenmeye başladılar[41]. Özellikle de XVIII ve XIX yüzyıllarında Hokand Hanlığı zamanında İslam dininin etkisi giderek artmış, dinî okullar ve medreseler açılarak Arapça okuyup yazan insanların sayısı çoğalmıştır. İ. A. Batmanov XIX. yüzyılın 60'lı yıllarında Arap alfabesini kullanan Kırgızların mevcut olduğunu söyler. Bu durumu bugünkü araştırmacılar da doğrulamaktadır. Arapça kelimeler Kırgız Türkçesine muhtemelen daha çok bu yüzyılda girmiştir.[42]

---

[40] Gnş bilgi için bkz. Fahriye İPEKÇİOĞLU: A.g.e.
[41] Bu konu için bkz. Seyfettin ERŞAHİN: **Kırgızlar ve İslamiyet,** (Ankara, 1999), s. 54-60.
[42] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g. e., s. 31.

İKİNCİ BÖLÜM
SES BİLGİSİ

SES BİLGİSİ

Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimeler Kırgızcaya geçerken Kırgızcanın ses özelliklerine uyum sağlamıştır. Dolayısıyla Kırgızcadaki Arapça kelimelerde çeşitli ses olayları meydana gelmiştir. Arapça öğreniminde de bazen bu değişiklikler zorluklara neden olabilmektedir.

1. Ses Yapısı Değişen Kelimelerdeki Ses Olayları

Ses olayları, dil seslerinin oluşturdukları anlamlı ve görevli ses birliklerinde (kelime ve hece) meydana gelen değişmelere denir.[1] Bu bölümde Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerin ses yapılarının çeşitli sebeplerden dolayı geçirdikleri değişiklikler gösterilecektir. Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerde ses benzeşmesi, ses türemesi, ses düşmesi ve bunlardan başka birçok türden ses olayları meydana gelmiştir.

1. A. Ünlü Değişmeleri

Ünlülerin değişmesi ünlülerin ünlüleri ve ünsüzlerin ünlüleri etkilemesi sonucu meydana gelen ünlüdeki değişmedir. Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerde de ünlü değişmeleri meydana gelmiştir. Kırgız Türkçesi Arapçadan aldığı bu kelimeleri kendi bünyesine benzetmiştir. Bu kelimeler Kırgızcanın ses özelliklerine göre Arapçadakinden farklı şekillerde telaffuz edilmeye başlamıştır. Arapça alıntı kelimelerdeki ünlüler, diğer ünlülerin etkisi veya daha başka sebeplerden dolayı

---

[1] Zeynep KORKMAZ: **Gramer Terimler Sözlüğü,** (Ankara, 2003), s. 186.

değişikliğe uğramıştır. Bu ünlü değişmeleri: ünlü kısalması, ünlü kalınlaşması, ünlü incelmesi, ünlü düzleşmesi, ünlü yuvarlaklaşması, ünlü genişlemesi, ünlü düşmesi ve ünlü türemesi şeklinde kendini göstermiştir.

1. A. 1. Ünlülerin Kısalması

Arapçada bulunan üç uzun ünlü ā, ī, ū, Kırgızcada bazen korunurken çoğunlukla kısalmıştır.

Ar. ā > Kır. a

Arapçada kelime başında, ortasında ve sonunda yer alan /ā/ ünlüsü Kırgızcada kısalarak /a/ ünlüsüne dönüşmüştür.

Ar.	Kır.	Tr.
ḥāl	al	hâl
adā	ada[2]	edâ
ʿadāva(t)	adabat	adavet
ḥalāl	adal	helâl
ādam	adam	âdem
ʿāda(t)	adat	âdet
ʿādil	adıl	âdil
havā	aba	hava
ḥāca(t)	acat	hâcet
ḥācc	acı	hacı
az̲ān	azan	ezan
ʿaz̲āb	azap	azap
ḥāżir	azır[3]	hazır
ḥayavān	ayban	hayvan

[2] Kırgızcada "iş eylemi icrası, nihayet, sona erdirmek" anlamlarında kullanılır ve "adaa" şeklinde ifade edilir.
[3] Bu kelime Kırgızcada Arapçadaki " الحاضر" sözcüğünün karşılığı olan " şimdi" anlamında kullanılmaktadır.

ḥayrān	ayran	hayran
ḥaḳāra(t)	akarat	hakaret
ḥākim	akim	hâkim
ᶜalāḳa	alaka	alâka
ḥalvā	alba[4]	helva
alvān	alban	elvan
ᶜār	ar	ar
ḥarām	aram	haram
ᶜarafā(t)	arapa	arife
ᶜaraṣā(t)	arasat	arasat
arvāḥ	arbak	ervah
arbāb	arbap	erbap
ᶜāriyya(t)	ariyet	ariyet
amāna(t)	amanat	emanet
asāsī	asasiy	esasi
asbāb	asbap	esbap
aṭrāf	atırap	etraf
aḫlāḳ	ahlak	ahlak
ᶜayāl	ayal	ayal
ᶜacāʾib	acayıp	acayip
fāʾida(t)	payda	fayda
fulān	balan[5]	filan
bayān	bayan	beyan
vācib	vacip[6]	vacip
dāʾim	dayım	dayım
ẓālim	zalım	zalim
zamān	zaman	zaman

[4] Bu kelime Kırgızcada “kalba, halva” şekillerinde de telaffuz edilmektedir.
[5] Bu kelime Güney şivesinde “palan” olarak da söylenir.
[6] “Ubacip” şeklinde de telaffuz edilir.

ẕāt	zat	zat
żiyāfa(t)	zıyapat	ziyafet
ziyāra(t)	zıyarat	ziyaret
ʿibāda(t)	ibadat	ibadet
idāra(t)	idara	idare
imām	imam	imam
ʿimāra(t)	imarat	imaret
inṭiẓār	ıntızar	intizar
irāda(t)	irada	irade
iṭāʿa(t)	itaat	itaat
ʿitibār	etibar	itibar
işāra(t)	işarat	işaret
ḫavāṭir	kabatır	(korku, endişe)
ḳażā	kaza	kaza
ḳāʿida(t)	kayıda	kaide
ġāʾib	kayım[7]	gaip
ḫalāʾiḳ	kalayık	(millet)
ḫāliṣ	kalıs	hâlis
ḳālib	kalıp	kalıp
ġāfila(t)	kapilet	gaflet
kāfir	kapır	kâfir
ḫarāb	karap	harap
ḳāriʾ	karı	(hafız)
ḳaṣṣāb	kasap	kasap
ḫaṭā	kata	hata
ḳimār	kumar	kumar
ḳurbān	kurban[8]	kurban

[7] "Kayıp" şeklinde de söylenmektedir.
[8] "Kurman" şeklinde de söylenir.

ġilāf	kılap	kılıf
ḥinā	kına	kına
ḫayāl	kıyal	hayal
ḳiyāma(t)	kıyamat	kıyamet
ḫiyāna(t)	kıyanat	hıyanet
ḳıyāfa(t)	kıyapat	kıyafet
maḫāzin	magazin	mağaza
mizāḥ	mazak	mizah
maḳāl	makal	(atasözü)
maḳāla(t)	makala	makale
malāl	malal	melal
māl	mal	mal
muᶜāmala(t)	mamile	muamele
niẓām	mıyzam[9]	nizam
mināra(t)	munara	minare
munāsib	munasip	münasip
mirāṯ	muras	miras
nāmūs	namıs	namus
aḳvāt	ookat	(erzak, rızk)
inṣāf	ınsap	insaf
farāsa(t)	parasat	feraset
salām	salam	selam
salāma(t)	salamat	selamet
ṣābūn	samın	sabun
siyāḥa(t)	sayakat	seyahat
sayyāḥ	sayak[10]	seyyah
siyāsa(t)	sayasat	siyaset
tāriḫ	tarıh	tarih

[9] Bu kelime Kırgızcada “kanun” anlamında kullanılır.
[10] Kırgızcada 1. serseri, tek başına dolaşan; 2. Kırgız kabilelerinden birinin ismi.

vabāl	ubal	vebal
şarāb	şarap	şarap
iḫlāṣ	ıklas	ihlâs
iḥtimāl	ıktımal	ihtimal
iḫtiyār	ıktıyar	ihtiyar
insān	insan	insan
iflās	ıpılas[11]	iflas
iṯbāt	ıspat	ispat
iḥtiyāṭ	etiyat	ihtiyat

Ar. ā > Kır. e

Arapçadaki /ā/ uzun ünlüsü Kırgızcada bazen kısalarak /e/ ünlüsüne dönüşmüştür.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
lākin	lekin	lakin
balā	bale[12]	bela
callād	celdet	cellât
zakāt	zeket	zekât
idrāk	idirek	idrak
karāma(t)	keremet	keramet
kaṯāfa(t)	kesepet	(felaket)
kitāb	kitep	kitap
makān	meken [13]	mekân
nikāḥ	nike	nikâh
azāl	ezel	ezel
ḥisāb	esep	hesap

[11] Kırgızcada “pis, temiz olmayan” anlamından kullanılır.
[12] “balee” şeklinde de telaffuz edilir.
[13] Kırgızcada “ vatan, sığınılan yer” anlamında kullanılır.

Ar. ī > Kır. ı

Arapçadaki /ī/ ünlüsü Kırgızcada bazen kısalarak /ı/ ünlüsüne dönmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
aṣīl	asıl	asıl
aḫīr	akır	âhir
ʿaẓīm	azım	azim
baḫīl	bakıl	(cimri)
farīża(t)	barız	farz
taʿīn	dayın[14]	tayin
ḫazīna(t)	kazına[15]	hazine
ḫamīr	kamır	hamur
ḳarīż	karız	(borç)
ṣaġīr	sagır	(küçük yaştaki öksüz)
ṭabīb	tabıp	tabip
īmān	ıman	iman

Ar. ū > Kır. ı

Arapçadaki ū ünlüsü Kırgızcada bazen ı ünlüsüne dönüşerek hem kısalmakta, hem de düzleşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
rasūl	rasıl	resul
ʿuḳūba(t)	akıbet	akıbet
casūs	cansız	casus
żarūr	zarıl	(gerekli)
ḳabūl	kabıl	kabul
maʿlūm	maalım	malûm
maʿlūma(t)	maalımat	malûmat

[14] Kırgızcada 1. meşhur, nam, nişan 2. haber, belirti, muayyen anlamlarında da kullanılır.
[15] "kazna, kazana" şeklinde de telaffuz edilir.

maġdūr	magdır	mağdur
maᶜsūm	maksım[16]	masum
sundūk	sandık	sandık
ṣābūn	samın	sabun

1. **A. 2. Ünlü Kalınlaşması**

İnce ünlülerin farklı sebeplerden dolayı kalınlaşma olayıdır. Arapça kelimelerde yazılmayan ünlüler, Kırgız Türkçesinde kalınlık incelik uyumu veya başka sebeplerden dolayı kalınlaşmaktadır.

Ar. a > Kır. a

Arapça kelimelerdeki /a/ (fetha) Kırgızcada büyük çoğunlukla /a/ ünlüsüne dönüşmektedir. Bu kalınlaşma olayı bazı kelimelerde ünsüzlerinin etkisiyle, bazılarında ise ünlü benzeşmesi ile meydana gelmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ᶜālam	aalam	âlem
avval	abal	evvel
ᶜadāva(t)	adabat	adavet
adabiya(t)	adabiyat	edebiyat
ᶜalāma(t)	alaamat	alâmet
alvān	alban	elvan
arvāḥ	arbak	ervah
azān	azan	ezan
arbāb	arbap	erbap
bikuvva(t)	bakubat	(kuvvetli)
fatvā	batıba	fetva
zaḥma(t)	zakmat	zahmet
ḫabar	kabar	haber

[16] Güney şivesinde “din adamının oğlu”na denir.

ḫavāṭir	kabatır	(korku, endişe)
ḫazīna(t)	kazına	hazine
ḫalāʾiḳ	kalayık	(millet)
ḫamīr	kamır	hamur
ġayra(t)	kayrat	gayret
ḥalvā	kalba	helva
ḳibla(t)	kıbla	kıble
ḳiyāma(t)	kıyamat	kıyamet
ḫiyāna(t)	kıyanat	hıyanet
ḳiyāfa(t)	kıyapat	kıyafet
madaniyya(t)	madaniyat	medeniyet
maʿḳūl	makul	(muvafık, uygun)
marḥama(t)	markamat	merhamet
martaba(t)	martaba	mertebe
sāʿada(t)	saadat	saadet
saḫāva(t)	sakabat	sahavet
salām	salam	selam
salāma(t)	salamat	selamet
safar	sapar	sefer
tamām	tamam	tamam

Ar. i > Kır. ı

Bu olay /ā/ ünlüsü taşıyan iki veya daha fazla heceli kelimelerde ünlü benzeşmesiyle meydana gelmiştir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ʿacāʾib	acayıp	acayip
aḫira(t)	akıret	âhiret
ḥāfiẓ	apız	hafız

ḥāṣil	asıl[17]	hasıl
ġiẕā	gıza	gıda
dāḫil	dakıl	dahil
bāṭil	batıl	batıl
diḳḳa(t)	dıkat	dikkat
cāʾiz	cayız	caiz
cāhil	cayıl[18]	cahil
cins	cınıs	cins
ẓāhir	zayır	zahir
ẓālim	zalım	zalim
żiyāfa(t)	zıyapat	ziyafet
ziyāra(t)	zıyarat	ziyaret
ḫavāṭir	kabatır	(korku, endişe)
ḫādim	kadım[19]	hadim
ḫāliṣ	kalıs	hâlis
ġāfil	kapıl	gâfil
kāfir	kapır	kâfir
ḫidma(t)	kızmat	hizmet
ġilāf	kılap	kılıf
ḳimma(t)	kımbat [20]	kıymet
ḥinnā	kına	kına
ḳirāʾa(t)	kıraat	kıraat
ḳiṣṣa(t)	kısa	kıssa
ḳiṣāṣ	kısas	kısas
ḳiyās	kıyaz	kıyas
ḳiyāma(t)	kıyamat	kıyamet

[17] "Kaasıl" şeklinde de kullanılır.
[18] "Gaddar" anlamında kullanılır
[19] Güney şivesinde kullanılır ve düğün veya başka bir merasimde yaşlı insanlara verilen yemek ziyafetine denilir.
[20] "Pahalı" manasına da gelmektedir ve bazen "kıybat, kıymat" şeklinde telaffuz edilir.

ḫiyāna(t)	kıyanat	hıyanet
ḳiyāfa(t)	kıyapat	kıyafet
lāzim	ılaazım	lazım
musāfir	musapır	misafir
nifās	nıpas	nifas
siḥr	sıykır	sihir
ṣinf	sınıp	sınıf
sirr	sır	sır
şāᶜir	şayır[21]	şair
şifāᵓ	şıpa	şifa
ᶜibāra(t)	ıbarat	ibaret
iḫtiyār	ıktıyar	ihtiyar
iḥtimāl	ıktımal	ihtimal
iḫlāṣ	ıklas	ihlâs
inṣāf	ınsap	insaf
inṭiẓār	ıntızar	intizar
iṯbāt	ıspat	ispat
ism	ısım	isim
iflās	ıplas	iflas

1. A. 3. Ünlü İncelmesi

Kırgızcaya geçmiş birçok Arapça alıntı kelimelerde kalın ünlüler incelmiştir.

Ar. a > Kır. e

Bazı Arapça alıntı kelimelerdeki /a/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde incelerek /e/ye dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**

[21] "Neşeli, canlı" anlamında kullanılmaktadır.

afżal	abzel	efdal
ᶜadāla(t)	adilet	adalet
ḥażra(t)	aziret	hazret
aḫīra(t)	akıret	âhiret
ᶜuḳūba(t)	akıbet	akıbet
ḥaraka(t)	araket	hareket
ᶜaskar	asker	asker
aṯār	aser	eser
muḥkam	bekem [22]	muhkem
zakāt	zeket	zekât
ᶜibra(t)	ibret	ibret
rakᶜa(t)	ireket	rekât
ḥācca(t)	kacet	hâcet
ġāfila(t)	kapilet	gaflet
ġanīma(t)	kanimet	ganimet
ḥasra(t)	kasiret	hasret
kamāl	kemel	kemal
kafān	kepen	kefen
karāma(t)	keremet	keramet
karīm	kerim	kerim
kāṯif	kesep	(dalaşman, arbedeci)
kasal	kesel	(hastalık)
kasb	kesip	(meslek)
kaŝāfa(t)	kesepet	(felaket)
lafīż	lebiz	lafız
maᶜraka(t)	maarake	(merasim)
muᶜāmala(t)	mamile	muamele
maraż	merez	maraz

[22] “Mekem” şeklinde de söylenir ve “sağlam, dayanıklı” anlamında kullanılır

mamlaka(t)	mamleket[23]	memleket
masaʾala(t)	masele	mesele
madar	meder	medar
madrasa(t)	medrese	medrese
maḥkama(t)	mekeme[24]	mahkeme
makan	meken	mekân
madat	medet	medet
maktab	mektep	mektep
marra(t)	mertem	(defa)
mascid	meçit	mescit
mihna(t)	meenet[25]	mihnet
sabab	sebep	sebep
ṣadaf	sedef	sedef
takbir	tekbir	tekbir
takabbur	tekeber	tekebbür
tasbiḥ	tesbi	tespih
şakk	şek	şek
şarba(t)	şerbet	şerbet
şarīk	şerik	şerik
ḥikma(t)	ekimet	hikmet

Ar. u, ū > Kr. ö

Arapça alıntı kelimelerin ilk hecesinde yer alan /u/ ve /ū/ ünlüsü, kelime içinde yer alan bazı ünsüz ve ünlülerin etkisiyle önce incelerek daha sonra genişleyerek /ö/ye dönüşmektedir.

Ar	**Kır.**	**Tr.**
makrūh	maküröö	mekruh

[23] "Devlet" anlamında kullanılır.
[24] "Müessese, daire, kalem" anlamında kullanılır.
[25] "Mihnet" anlamının yanı sıra "emek" manasıyla da kullanılır.

ḥukūma(t)	ökmöt	hükümet
ḥukm	öküm	hüküm
ʿumr	ömür	ömür
rūḥ	üröy	ruh

Ar. u, ū > Kır. ü

Bazı Arapça alıntı kelimelerin ilk ve ikinci hecelerinde yer alan /u/ ve /ū/ ünlüsü, inceltici ünsüzlerin etkisiyle /ü/ye döner.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
dunyā	dünyö[26]	dünya
dukkān	dükön	dükkân
muvadda(t)	müdöö	(arzu, gaye, menfaat)
mudīr	müdür	müdür
mulk	mülk	mülk
mumkin	mümkün	mümkün
murtadd	mürtöz	(gaddar, amansız, taş kalpli)
muşkil	müşkül	müşkül
ḥukūma(t)	ökümöt	hükümet
ṣūra(t)	süröt	surat
sūra(t)	sürö	sure
ḥużūr	üzür[27]	huzur
ulfa(t)	ülpöt	ülfet
ʿuẕr	üzür	özür
umma(t)	ümöt	ümmet
ʿurf	ürp	örf

[26] "Düynö" şeklinde de kullanılır.
[27] "Zevk" manasında kullanılır.

1. A. 4. Ünlü Yuvarlaklaşması

Kırgız Türkçesinde düz ünlülerin yuvarlaklaşması, en sık karşılaşılan ünlü değişmesidir. Bu olay çoğunlukla ünlü benzeşmesi ve dudak ünsüzlerinin etkisi sonucunda meydana gelmektedir. Arapça alıntı kelimelerde bu tür değişiklik görülmektedir.

Ar. ā > Kır. ö

Arapça alıntı kelimelerdeki ilk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle diğer hecelerdeki düz geniş ünlü /ā/, hem incelmiş, hem de yuvarlaklaşmıştır.

Ar.	Kır.	Tr.
fadā	büdö	feda
dunyā	dünyö	dünya
dukkān	dükön	dükkân
tafāᶜul	tüpöyül	(rahatsızlık, dert)

Ar. a > Kır. ö

Bazı Arapça alıntı kelimelerde son hecede bulunan /a/ ünlüsü, önceki hecelerde yer alan yuvarlak ünlülerin etkisiyle /ö/ye dönüşmüştür. Bununla beraber ilk hecede yer alan /a/ ünlüsü de bazen /v/ ünsüzünün yanında /ö/ye dönüşmektedir.

Ar.	Kır.	Tr.
davla(t)	döölöt[28]	devlet
navba(t)	nööböt	nöbet
muhla(t)	möönöt	mühlet
muvadda(t)	müdö	(arzu, gaye)
maᶜẕira(t)	müsüröt	mazeret
murtadd	mürtöz	(gaddar, amansız, taş kalpli)
ḥukūma(t)	ökmöt	hükümet
vakīl	ökül	vekil

[28] "Devlet" anlamının yanı sıra "servet" manasıyla da kullanılır.

sunna(t)	sünnöt	sünnet
ṣūra(t)	süröt	surat
ḥucca(t)	ücöt	hüccet
ulfa(t)	ülpöt	ülfet
umma(t)	ümmöt	ümmet

Ar. a > Kır. u

Aşağıdaki alıntı kelimelerde /a/ ünlüsü, bazılarında /m/ dudak ünsüzünün bazılarında ise ünlü benzeşmesi yoluyla /u/ya dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ḫafiyya(t)	kupuya	hafî
manāra(t)	munara	minare

Ar. i, ī > Kır. u, ü

Aşağıdaki kelimelerin bazılarında /m/ ve /v/ ünsüzlerinin etkisiyle, bazılarında ise ünlü benzeşmesi sebebiyle /i/, /ī/ ünlüleri yuvarlaklaşarak /u/ veya /ü/ye dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ḳimār	kumar	kumar
ḫafiyya(t)	kupuya[29]	hafî
mucrim	macrum	mücrim
muhācir	moocur	muhacir
muʾmin	momun	mümin
mavlid	moolut	mevlit
mirāṯ	muras	miras
vaṣṣiyya(t)	osuyat	vasiyet
muşkil	müşkül	müşkül
vakīl	ökül	vekil

[29] "Kapıya" şeklinde de telaffuz edilmektedir.

1. A. 5. Ünlü Genişlemesi

Bazı Arapça alıntı kelimelerdeki ince ünlüler Kırgız Türkçesinde daha çok ünlü benzeşmesi dolayısıyla genişlemektedir.

Ar. i > Kır. a

Bazı alıntı kelimelerde /i/ ünlüsü ilerleyici veya gerileyici ünlü benzeşmesi sonucu /a/ya dönüşmektedir.

Ar.	Kır.	Tr.
bikuvva(t)	bakubat	(kuvvetli)
fātiḥa(t)	bata[30]	fatiha
ḳāᶜida(t)	kaada[31]	kaide
ġība(t)	kaybat[32]	gıybet
fitna(t)	patina	fitne
ṣifa(t)	sapat	sıfat
siyāsa(t)	sayasat	siyaset
siyāha(t)	sayakat	seyahat
ṭāliᶜ	taalay	talih
ḫilᶜa(t)	halat	(gömlek, iş gömleği)

1. A. 6. Ünlü Düşmesi

Bazı alıntı kelimelerdeki ünlüler Kırgız Türkçesinde düşmektedir. Bu daha çok iç ve son seste meydana gelmektedir.

Ar. ī > Kır. ø

---

[30] "Dua" anlamıyla da kullanılır.
[31] "Kaada-salt" şeklinde de kullanılır ve "örf-adet" anlamına gelmektedir.
[32] "Gıybat" şeklinde de söylenir.

Aşağıdaki Arapça alıntı kelimelerde orta hece ünlüsü Kırgız Türkçesinde düşmektedir

Ar.	Kır.	Tr.
ḫazīna(t)	kazna	hazine
ḫalīfa(t)	kalpa	halife
kalima(t)	kelme	kelime

Ar. ū > Kır. ø

Aşağıdaki Arapça alıntı kelimelerde /ū/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde düşmüştür.

Ar.	Kır.	Tr.
ḫuṣūma(t)	kusmat	husumet
ḥukūma(t)	ökmöt	hükümet

1. **A. 7. Ünlü Türemesi**

Kırgız Türkçesinde ünlü uyumuna göre ön seste, iç seste ve son seste ünlü türemesi meydana gelmektedir. Bu durum Arapça alıntı kelimelere de yansımıştır.

Ön seste

Kırgızcadaki alıntı kelimeleri Türkçeleştirme temayülü /l/, /r/, /v/ ünsüzleri ile başlayan Arapça alıntı kelimelerde etkili olmuştur. Bu seslerin önünde /ı/ ve /u/ dar ünlüleri türemiştir.

Ar. ø > Kır. ı-

/l/ ve /r/ ünsüzleri ile başlayan Arapça alıntı kelimelerde meydana gelmektedir. Aşağıdaki kelimelerin bazıları /ı/sız da kullanılmaktadır.

Ar.	Kır.	Tr.
lāzim	ılazım	lazım
lāyiḳ	ılayık	layık
laḳab	ılakap	lakap

laʿna(t)	ılanat	lanet
razī	ırazı	razı
rabaṭ	ırabat	rabıt
raḥīm	ırayım	rahim
rāḥa(t)	ırahat	rahat
raḥmān	ırahman	rahman
raḥma(t)	ırakmat[33]	rahmet
ramażān	ıramazan	ramazan
rasmī	ırasmi	resmi
rizḳ	ırıskı	rızk

Ar. ø > Kır. u-

/v/ ve /r/ ile başlayan Arapça alıntı kelimelerde meydana gelmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
vach	ubaacı[34]	vecih
vaʿida(t)	ubada	vaade
vaḳt	ubak[35]	vakit
vācib	ubacip	vacip
vazīr	uvazir	vezir
luḳmān	ulukman	lokman
ruḥṣa(t)	uruksat	ruhsat

İç seste

Arapça alıntı kelimelerin bazılarında bu tür ünlü türemesi görülmektedir.

Ar. - ø - > Kır. - i -

Bu durum genellikle çift ünsüzle biten Arapça alıntı kelimelerde meydana gelmektedir.

---

[33] Kırgızcada "teşekkür etmek" manasında kullanılır.
[34] Sebep, delil, mazeret anlamlarında kullanılır.
[35] "Ubakıt" şeklinde de söylenir.

Ar.	Kır.	Tr.
ḥavż	aviz	havuz
ḥażra(t)	aziret	hazret
amr	amir	emir
fikr	pikir[36]	fikir
fiṭr	bitir	fitre
ẕikr	zikir	zikir
idrāk	idirek	idrak
ʿilm	ilim	ilim
kasb	kesip	(meslek)
nafs	napis	nefis
fitna(t)	patina	fitne
ṭarz	tariz	tarz
ḥikma(t)	ekimet	hikmet
taklīf	takilip	teklif

Ar. - ø - > Kır. - ı -

Bazı çift ünsüzle biten Arapça alıntı kelimelerde /ı/ türemektedir.

Ar.	Kır.	Tr.
ʿaṣr	asır	asır
ʿaṭr	atır	ıtır
aṭrāf	atırap	etraf
ʿakl	akıl	akıl
ʿayb	ayıp[37]	ayıp
fatvā	batıba	fetva
vaḳf	vakıp	vakıf
dars	darıs	ders
ṭabl	dabıl	davul

[36] "Bikir" şeklinde de kullanılır.
[37] Bu kelime Kırgızcada 1. suç, kabahatli olma; 2. para cezası manalarında kullanılır.

cabr	cabır	cebir
cins	cınıs	cins
ḳabr	kabır	kabir
ḫayr	kayır	hayır
ḥasra(t)	kasiret	hasret
ḳibla(t)	kıbıla	kıble
maġrib	magırıp	mağrip
ṣabr	sabır	sabır
sacda(t)	sacıda	secde
ṣinf	sınıp	sınıf
taḳvā	takıba	takva
ism	ısım	isim

Ar. - ø - > Kır. - u-, ü-, -ȫ-

Bazı çift ünsüzle biten Arapça alıntı kelimelerin ilk hecesindeki ünlü /’/ (damme) ise Kırgız Türkçesinde ünlü benzeşmesi sonucu /u/ ünlüsü türemektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
żulm	zulum	zulüm
ḳudra(t)	kuduret	kudret
maḫlūḳ	makuluk	mahlûk
nuḳra(t)	nukura	(mutlak)
sufra(t)	supura	sofra
macrūḥ	macüröö	mecruh
makrūh	makürööö	mekruh
ḥukm	öküm	hüküm
ʿumr	ömür	ömür
ḥucra(t)	ücürö	hücre
ʿuẕr	üzür	özür

Son seste

Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerin bazılarının sonunda bu hadise meydana gelmektedir.

Ar. - ø > Kır. ı

Sonu çift ve ikiz ünsüzle biten Arapça alıntı kelimelerin sonunda /ı/ ünlüsü türemiştir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ḥacc	acı	hacı
ḥaḳḳ	akı	hak
ḫarc	karcı	harç
naḳş	nakşı	nakış
ʿilāc	ılaacı[38]	ilaç
rizḳ	ırıskı	rızk
ʿaşḳ	ışkı[39]	aşk

1. B. Ünsüz Değişmeleri

Bir ünsüzün yerini kendisine yakın başka bir ünsüze bırakması sonucu kelime içindeki ünsüzlerde bir takım değişiklikler meydana gelmektedir.[40] Kırgız Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerde de bu gibi değişiklikler meydana gelmiştir.

1. B. 1. Tonlulaşma

Ünsüzlerin boğumlanması sırasında, ciğerlerden gelen havaya ses tellerinin titreşerek ton verme olayıdır.[41] Yukarıda da değindiğimiz gibi Kırgız Türkçesinde güçlü bir ses uyumu hākimdir. Bu uyum ünsüzlerde de görülmektedir. Buna göre yan

[38] "Çare" manasıyla kullanılmaktadır.
[39] "Arzu, istek" anlamlarıyla da kullanılır.
[40] Zeynep KORKMAZ: A.g.e., s. 230.
[41] A.g.e., s. 215

yana gelen ünsüzlerin ton bakımından birbirlerine uyması gerekmektedir. [42] Bu olay Kırgız Türkçesindeki Arapça alıntı kelimelerde de görülmektedir.

Ar. f > Kır. b

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
afżal	abzel	efdal
fahm	baam	fehim
fāʾida(t)	bayda[43]	fayda
faḳaṭ	bakat	fakat
faḳīr	bakır	fakir
fulan	balan	falan
farḳ	bark	fark
farīża(t)	barız	farz
fātiḥa(t)	bata	fatiha
fatvā	batıba	fetva
fiʿl	beyil[44]	fiil
fiṭr	bitir	fitre
fuḳarā	bukara[45]	fukara
furṣa(t)	bursat	fırsat
fadā	büdö[46]	feda
lafīż	lebiz	lafız
maḥfaża(t)	makbıdan	(koruyucu kap, cüzdan)

Ar. t > Kır. d

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
taʿrīf	daarip	tarif
taʿīn	dayın	tayin

[42] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e., s.
[43] "Payda" şeklinde de kullanılır.
[44] "Huy, mizaç" anlamında kullanılır ve "peyil" şeklinde de telaffuz edilir.
[45] "Halk, tebaa" manasıyla kullanılır.
[46] "Telaş etmek" manasıyla kullanılır.

tuhma(t)	doomat	töhmet

Ar. s > Kır. z

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
havas	abaz	heves
cāsūs	cansız	casus
saḥar	zaar[47]	seher
ḳiyās	kıyaz	kıyas

1. **B. 2. Tonsuzlaşma**

Ünsüzlerin boğumlanma sırasında titreşme niteliğini kaybetmesidir.[48] Kırgız Türkçesindeki bu olay Arapça alıntı kelimelerde de meydana gelmektedir. Arapça alıntı kelimelerin sonunda ve başındaki bazı tonlu ünlüler Türkçeleştirme meyli sonucu tonsuzlaşmaktadır.

Ar. b > Kır. p

Arapça alıntı kelimelerin sonundaki /b/ sesi Kırgız Türkçesinde tonsuzlaşarak /p/ sesine dönmektedir. Ancak bu ünsüz ek alıp iki ünlü arasında kaldığı zaman tekrar tonlulaşarak /b/ye dönmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
asbāb	asbap	esbap
ḥisāb	esep	hesap
ʿayb	ayıp	ayıp
arbāb	arbap	erbap
vācib	vacip	vacip
callāb	calap	(orospu, fahişe)
żarb	zarp	darp
ġażab	kazap	gazap

[47] "Saar" şeklinde de kullanılır.
[48] Zeynep KORKMAZ: A.g.e., s. 215.

ḳālib	kalıp	kalıp
ḫarāb	karap	harap
ḳaṣṣāb	kasap	kasap
kasb	kesip	(meslek)
kitāb	kitep	kitap
ḳubba(t)	kupa	kubbe
ḫuṭba(t)	kutpa	hutbe
maẕhab	mazap	mezhep
maʿīb	mayıp	(özürlü)
maktab	mektep	mektep
miḥrāb	mihrap	mihrap
munāsib	munasıp	münasip
nāʾib	nayıp	naip
naṣīb	nasip	nasip
sabab	sebep	sebep
ṣavāb	soop	sevap
ṭabīb	tabıp	tabip
ṭalab	talap	talep
ṭunub	tanap	(ip, bağ)
tartīb	tartip[49]	tertip
tasbīḥ	tespi	tespih
şarab	şarap	şarap
lakab	ılakap	lakap
iṣbāt	ıspat	ispat

Ar. ġ > Kır. k

Arapça alıntı kelimelerde ön seste bulunan /ġ/ ünsüzü, Kırgız Türkçesinde genellikle /k/ ünsüzüne dönüşmektedir.

[49] "Disiplin, sistem" manasıyla da kullanılır.

Ar.	Kır.	Tr.
ġazal	kazal	gazal
ġazāt	kazat	gaza
ġażab	kazap	gazap
ġība(t)	kaybat	gıybet
ġayra(t)	kayrat	gayret
ġayr	kayrı	gayri
ġāʾib	kayıp	kayıp
ġalaṭ	kalet	galat
ġamm	kam	gam
ġāfila(t)	kapilet	gaflet
ġanīma(t)	kanimet	ganimet
ġāfil	kapıl	gafil
ġarḳ	kark	gark
istiġfār	istikpar	istiğfar

Ar. d > Kır. t

Arapça kelimelerde çoğunlukla son seste bulunan /d/ sesi, Türkçeleştirme temayüllünün bir sonucu olarak Kırgızcada tonsuzlaşarak /t/ye dönmektedir.

Ar.	Kır.	Tr.
ʿīd	ayt	ıyd
ḳand	kant	kant
madad	madat[50]	medet
makṣad	maksat	maksat
mascid	meçit	mescit
mavlid	moolut	mevlit
murād	murat	murat
naḳd	nakta	nakit

[50] "Medet" şeklinde de kullanılır.

ṣayād	sayat	sayd
sayyid	seyit	seyit
daccāl	tacaal	deccal
tankīd	tangkıt	tenkit
taraddud	taratut	tereddüt
vucud	ucut	vücut
şahīd	şeyit	şehit

Ar. z, ẕ > Kır. s

Bazı Arapça kelimelerde bu değişme görülmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ʾaẕkiyā	askiya	(şaka, dalga geçmek)
maᶜẕira(t)	müsüröt	mazeret
zakā(t)	seket[51]	zekât
rizḳ	ırıskı	rızk

1. B. 3. Süreksizleşme

Ar. f > Kır. p

Arapça kelimelerde kelime başı, kelime sonu ve kelime içinde yer alan diş-dudak ünsüzü /f/, Kırgızcada /p/ye dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ᶜarafāt	arapa	arife
ḥurūf	arıp	harf
ḥāfiż	apız	hafız
aṭrāf	atırap	etraf
fāʾida(t)	payda	fayda
vakf	vakıp	vakıf
taᶜrīf	daarip	tarif

[51] "Zeket" şeklinde de söylenir.

cafā	capaa	cefa
żāʿif	zayıp	zayıf
żiyāpa(t)	zıyapat	ziyafet
ḫalīfa(t)	kalpa	halife
ġāfila(t)	kapilet	gaflet
ġāfil	kapıl	gafil
ḫāfiya(t)	kupuya	hafî
kāfil	kepil	kefil
kafan	kepen	kefen
ḫavf	koop	(korku)
ġilāf	kılap	kılıf
ḳiyāfa(t)	kıyapat	kıyafet
musāfir	musapır	misafir
nafaḳa(t)	napaka	nafaka
nafs	napis	nefis
inṣāf	ınsap	insaf
vazīfa(t)	ozipa	vazife
vafā	oopa	vefa
farasa(t)	parasat	feraset
fitna(t)	pitina	fitne
ṣaff	sap	saf
ṣāff	sap	saf
safar	sapar	sefer
ṣifa(t)	sapat	sıfat
ṣadaf	sedep	sedef
ṣūfī	sopu	sufî
sufra(t)	supura	sofra
ṣinf	sınıp	sınıf
ṭāʾifa(t)	taypa	taife

taklīf	takilip	teklif
tanaffus	tanapis	teneffüs
ṭaraf	tarap	taraf
ṭavāf	toop	tavaf
ulfa(t)	ülpöt	ülfet
ʿurf	ürp	örf
şafāʿa(t)	şapaat	şefaat
şarafa(t)	şarapat	şerefe
şarīf	şarip	şerif
şifā	şıpa	şifa
iflas	iplas	iflas
istiġfār	istikpar	istiğfar

Ar. ḥ > Kır. q

Arapçadaki /ḥ/ sesi Kırgızcada bazen düşerken, bazen de /k/ sesine dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
aḥmaḳ	akmak	ahmak
aḥvāl	akbal	ahval
zaḥma(t)	zakmat	zahmet
ḥāṣil	kasıl	hasıl
ḥācca(t)	kacet	hâcet
ḥalvā	kalba	helva
ḥarām	karam	haram
ḥaṣra(t)	kasıret	hasret
ḥinnāʾ	kına	kına
mazaḥ	mazak	mizah
muḥabba(t)	makabat	muhabbet
maḥfiża(t)	makbıdan	(koruyucu kap, cüzdan)

marḥama(t)	markabat	merhamet
marḥūm	markum	merhum
siyāḥa(t)	sayakat	seyahat
sayyāḥ	sayak	seyyah
siḥr	sıykır	sihir
iḥtimāl	ıktımal	ihtimal
rāḥa(t)	ırakat	rahat

Ar. ḫ > Kır. k

Arapçadaki /ḫ/ sesi Kırgızcada düzenli olarak /k/ art damak ünsüzüne dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
aḫīr	akır	âhir
aḫira(t)	akıret	âhiret
dāḫil	dakıl	dahil
ḫabar	kabar	haber
ḫavāṭir	kabatır	(endişe, korku)
ḫāṭir	kadır	hatır
ḫazīna(t)	kazına	hazine
ḫayr	kayır	hayır
ḫalāʾiḳ	kalayık	(millet)
ḫalāṣ	kalas	halâs
ḫalḳ	kalk	halk
ḫāliṣ	kalıs	hâlis
ḫamīr	kamır	hamur
ḫarab	karap	harap
ḫarc	karcı	harç
ḫaṣṣ	kas	has
ḫāṣṣiyya(t)	kasiyet	hasiyet

ḫaṭṭ	kat	(mektup)
ḫatā	kata	hata
ḫaṭar	katar	(korku, tehlike)
ḫavf	koop	(korku)
ḫulḳ	kulk	(davranış, ahlak)
ḫafiyya(t)	kupuya	(sır, gizli, mahrem)
ḫuṣūma(t)	kusumat	husumet
ḫuṭba(t)	kutba	hutbe
ḫacūla(t)	kıcalat	hacâlet
ḫidma(t)	kızmat	hizmet
ḫayāl	kıyal	hayal
ḫiyāna(t)	kıyanat	hıyanet
muḫmal	makmal	(kadife)
maḫluḳ	makluk	mahlûk
maşāʾḳ	maşayık	meşâih
nusḫa(t)	nuska[52]	nüsha
saḫāva(t)	sakabat	sahavet
ruḫṣa(t)	uruksat	ruhsat
iḫlāṣ	ıklas	ihlâs
iḫtiyār	ıktıyar	ihtiyar

Ar. m > Kır. b

Bazı Arapça kelimelerdeki /m/ sesi Kırgızcada süreksizleşerek /b/ ünsüzüne dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
muḥkam	bekem	muhkem
marḥama(t)	markabat	merhamet
muslim	busurman[53]	müslüman

[52] Bu anlamının yanı sıra "örnek, tiraj" anlamlarıyla da kullanılmaktadır.

ḳimma(t)	kıybat	kıymet

Ar. v > Kır. b

Bazı Arapça kelimelerde kelime başı ve kelime içinde yer alan /v/ sesi Kırgızcada süreksizleşerek /b/ ünsüzüne dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
avval	abal	evvel
havā	aba	hava
havas	abaz	heves
arvāḥ	arbak	ervah
alvān	alban	elvan
ḥayavān	ayban	hayvan
ḥayavānāt	aybanat	hayvanat
biḳuvva(t)	bakubat	(kuvvetli)
varaḳ	barak	varak
ḫavāṭir	kabatır	(endişe, korku)
ḳuvva(t)	kubat	kuvvet
Misvāk	misbak	misvak
muvakkil	mübökül	müvekkil
saḫāva(t)	sakabat	sahavet
ṣalāva(t)	salabat	salâvat
suvāl	sobol	sual
vāʿida(t)	ubada	vade
vaḳt	ubak	vakit

1. B. 4. Diğer Ünsüz Değişmeleri.

Ar. h, ḥ > Kır. y

---

[53] "Busulman" şeklinde de söylenmekte ve bu kelime Kırgızcaya Farsçadaki "من" ekiyle geçmiştir.

Arapça kelimelerdeki /h/ ve /ḥ/ ünsüzleri Kırgızcada bazen /y/ye dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
cāhil	cayıl	cahil
ẓāhir	zayır	zahir
şāhid	şeyit	şehit
naṣīḥa(t)	nasıyat	nasihat
raḥīm	ırayım	rahim

Ar. ˀ (ء) > Kır. y

Arapça kelimelerdeki /ˀ/ (hemze) Kırgızcada bazen /y/ye dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ʿacāˀib	acayıp	acayip
cāˀiz	cayız	caiz
żāˀiʿ	zaya	zayi
ġāˀib	kayıp	kayıp
ḫalāˀiḳ	kalayık	(millet)
maşāˀiḫ	maşayık	meşâyih
nāˀib	nayıp	naip
fāˀida(t)	payda	fayda
ṭāˀifa(t)	taypa	taife

Ar. ʿ (ع) > Kır. g

Arapça kelimelerdeki /ع/ (ayin) Kırgızcada bazen /g/ye dönüşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ˀaʿẓam	agzam	azam
iʿlān	iglan	ilan
muʿallim	mugalim	muallim
ṭabīʿī	tabıgıy	tabi

ṭabīᶜa(t)	tabigat	tabiat
şiᶜr	şıgır	şiir

Ar. ż > Kır. z, d, s.

Arapça kelimelerdeki /ż/ (dad) sesi Kırgızcada çoğunlukla /z/ye dönüşürken bir kelimede /s/ye ve bir kelimede de /d/ye dönüşmektedir.

Ar. ż > Kır. z.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ᶜaraż	araz	(arası açılmak, küsmek)
ḥayż	ayz	hayız
afżal	abzel	efdal
ḥavż	aviz	havuz
ażā	aza	aza
ḥāżir	azır	hazır
ḥażrat	azret	hazret
farīża(t)	barız	farz
żaʾīf	zayıp	zayıf
żarb	zarp	zarp
żiyāfa(t)	ziyapat	ziyafet
ḳażā	kaza	kaza
ḳāżī	kazı	kazı
ġażab	kazap	gazap
mażmūn	mazmuun	mazmun
ḥużūr	üzür	huzur
ramażān	ramazan	ramazan
żalāl	zalal[54]	dalal

[54] Kırgızcada “zarar” anlamında kullanılır.

Ar. ż > Kır. s.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
maraż	meres	maraz

Ar. ż > Kır. d.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
żalāla(t)	dalalat	dalalet

1. **B. 5. Benzeşmezlik.**

Bir kelimede yan yana veya birbirine yakın duran ve boğumlanma nitelikleri bakımından birbirinin tıpkısı veya benzeri olan iki ünsüzden birinin, kendi boğumlanma noktasını ötekinden ayırarak başka bir ünsüze dönüşmesidir.[55] Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerde de bu olay meydana gelmiştir.

Ar. > Kır.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ʿilla(t)	ildet	illet
kull	kuldu	küll
mavlā	moldo	molla
ṣallā	selde	(sarık)
minna(t)	mildet	minnet
ʾittifaḳ	ıntımak[56]	ittifak

1. **B. 6. Ünsüz Tekleşmesi.**

Arapça kelimelerde iç ve son seste bulunan ikiz ünsüzler Kırgızcada tek ünlü haline gelmiştir.

---

[55] Zeynep KORKMAZ: A.g.e., s. 42
[56] Kırgızcada "barış" anlamında da kullanılır.

Ar. > Kır.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
avval	abal	evvel
ḥacc	acı	hacı
ḥaḳḳ	ak	hak
dukkān	dükön	dükkân
diḳḳa(t)	dıkat	dikkat
callāb	calap	(orospu, fahişe)
cinn	cin	cin
ʿizza(t)	ızaat	izzet
ḫāss	kas	has
ḳaṣṣāb	kasap	kasap
ġuṣṣa(t)	kusa	gussa
ḥinnāʾ	kına	kına
ḳiṣṣa(t)	kısa	kıssa
maḥall	maal	mahal
maḥalla(t)	maala	mahalle
muʾaẓẓin	mazin	müezzin
maşaḳḳa(t)	maşakat	meşakkat
marra(t)	marte	(defa)
muttahim	mitaam	(dolandırıcı, açıkgöz)
muvakkil	mübökül	müvekkil
muʾallim	mugalim	muallim
mudarris	mudaris	müderris
muvadda(t)	müdöö	(arzu, gaye, menfaat)
fann	pan	fen
ṣiḥḥa(t)	sak	sıhhat
ṣaff	sap	saf
ṣarrāf	sarap	sarraf

sayyāḥ	sayak	seyyah
sayyid	seyit	seyit
sirr	sır	sır
daccāl	tacaal	deccal
ḥurriyya(t)	uruyat	hürriyet
ḥucca(t)	ücöt	hüccet
umma(t)	ümöt	ümmet
sükkar	şeker	şeker
ahammiya(t)	aamiyat	ehemmiyet

1. B. 7. Ünsüz Türemesi.

Ar. ø > Kır. y

Bazı Arapça alıntı kelimelerde kelime içi ve sonunda yer alan /ī/ ünlüsünün kısalmasıyla /y/ sesi türemiştir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ḥīla(t)	ayla	hile
ᶜīd	ayt	ıyd
ḥaḳīḳa(t)	akıykat	hakikat
fiᶜl	beyil	(huy, mizaç)
ġībа(t)	gıybat	gıybet
żaᶜīf	zayıp	zayıf
zīna(t)	zıynat	ziynet
ḳaṣīda(t)	kasiyda	kaside
ḳimma(t)	kıybat	kıymet
niẓām	mıyzam	nizam
naṣīḥa(t)	nasiyat	nasihat
natīca(t)	natıyca	netice
siḥr	sıykır	sihir
ṭāliᶜ	taalay	talih

şāᶜir	şayır	şair
şarīᶜa(t)	şariyat	şeriat

1. **B. 8. Ünsüz Düşmesi.**

Ar. ḥ > Kır. ø

Arapça kelimelerde kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda yer alan /ḥ/ ünsüzü Kırgızcada genellikle düşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ḥavż	aviz	havuz
ḥalāl	alal	helal
ḥāca(t)	acet	hâcet
ḥacc	acı	hacı
ḥażīr	azır	hazır
ḥażra(t)	aziret	hazret
ḥayavān	ayban	hayvan
ḥayavānāt	aybanat	hayvanat
ḥayż	ayz	hayız
ḥīla(t)	ayla	hile
ḥayrān	ayran	hayran
ḥaḳḳ	ak	hak
ḥākim	akim	hâkim
ḥaḳāra(t)	akarat	hakaret
ḥakīka(t)	akıykat	hakikat
ḥāl	al	hal
ḥaraka(t)	araket	hareket
ḥarām	aram	haram
ḥarf	arıp	harf
ḥalḳa(t)	alka	halka
ḥulkūm	alkım	(gırtlak)

ḥāfiż	apız	hafız
ḥaşr	aşar[57]	haşır
saḥar	saar	seher
ḳaḥṭ	kaat	kahtı
maḥal	maal	mahal
mahalla(t)	maala	mahalle
masḥ	ması	mest
muḥkam	bekem	muhkem
nikāḥ	nike	nikah
ḥukūma(t)	ökmöt	hükümet
ḥukm	öküm	hüküm
ḥuḳūḳ	ukuk	hukuk
ḥurr	ur	hür
ḥucca(t)	ücöt	hüccet
ḥucra(t)	ücürö	hücre
ḥużūr	üzür	huzur
ḥikma(t)	ekimet	hikmet
ḥiṣāb	esep	hesap
iḥtimāl	etimal	ihtimal
iḥtiyāṭ	etiyat	ihtiyat

Ar. h > Kır. ø

Arapça kelimelerdeki /h/ sesi kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda genellikle düşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
ahammiyya(t)	aamiyat	ehemmiyet
hadiyya(t)	adie	hediye
havā	aba	hava

[57] Yardım için bir araya toplanmak manasında kullanılır.

havas	abaz	heves
hazl	azil	(şaka)
halāka(t)	aleket	(felaket)
halāk	alek	helak
anhār	anaar	(küçük sulama kanalı)
fahm	baam	fehim
ṭahāra(t)	daarat	taharet
tuhma(t)	toomat	töhmet
cahannam	caanam	cehennem
ciha(t)	caat	cihet
cumhuriyya(t)	cumuriyat	cumhuriyet
ẕihn	zeen	zihin
ḳahr	kaar	kahır
maẕhab	mazap	mezhep
muttahim	mitaam	(dolandırıcı, açıkgöz)
muhla(t)	möönöt	mühlet
mihna(t)	meenet	mihnet
sahl	saal	(azıcık, minecik)

Ar. v > Kır. ø

Arapça kelimelerdeki /v/ sesi Kırgızcada çoğunlukla düşmektedir.

Ar.	**Kır.**	**Tr.**
davr	door	devir
davla(t)	döölöt	devlet
navba(t)	nöömöt	nevbet
cavāb	coop	cevap
ẕavḳ	zook	zevk
ġazva(t)	kazat	gazve
ḳavl	koolu	(karar)

ḳavm	koom	kavim
ḫavf	koop	(korku)
mavlā	moldo	molla
mavlid	moolut	mevlit
muvadda(t)	müdöö	(arzu, gaye, menfaat)
vaẓīfa(t)	ozipa	vazife
vaḳʿa(t)	okuya	vaka
aḳvāt	ookat	(erzak, gıda)
vafā	oopa	vefa
vakīl	ökül	vekil
tavba(t)	tooba	tövbe
ṭavāf	toop	tavaf
vabāl	ubal	vebal
vucud	ucut	vücut

Kırgızca, Arapçadan giren kelimeleri olduğu gibi kabul etmemiştir. Bu kelimeler Kırgızcanın ses özelliklerine uydurulmuş ve asıllarından farklı olarak Kırgızcanın söz varlığında yerini almıştır. Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimeler hem ünlü hem de ünsüz sesler bakımından geniş ölçüde değişikliğe uğramıştır. Kırgızcaya girmiş Arapça alıntı kelimelerin Kırgızcadaki telaffuzları Arapça öğreniminde bazı telaffuz yanlışlarına neden olabilmektedir. Bu durumda öğrenciler Kırgızcadan olumsuz aktarım yapmaktadırlar.

2. Arapça Öğreniminde Kırgızcadan Ses Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım

Dil, ses öğeleri ve anlam örgülerinden meydana gelen bir bütündür. Sesli öğeler çeşitli organların yardımıyla anlam aktarma yetisine kavuşmaktadır. Bu

yetenek de, insanı diğer varlıklardan ayırarak, onun en üstün kabiliyeti olmuştur. Bu sesler her toplumsal ortamda farklı özellikler kazanmış ve diğerinden ayırt eden düzenler oluşturmuştur. Yabancı dil öğreniminde ise, bu farklı düzenler karşı karşıya gelmektedir. Bu durum, yabancı dil öğrenen herkes için çeşitli zorluklar oluşturmaktadır. "Çünkü anadilini öğrenirken bulunduğu ortam yabancı dil öğrenirken bulunmamaktadır. Böylece yabancı dil öğrenirken karşılaşılan zorluklar, anadil özelliklerinin hedef dile aktarımıyla giderilmeye çalışılmaktadır."[58]

"Ruhdilbilim (psikolinguistik)[59] alanında yapılan çalışmalar, çocukların dört yaşına kadar ana dilin kalıplarını kurma ve çözmeyi, anlamlı anlamsız veya kurallı kuralsız tümceleri bile ayırt edebildiklerini ortaya koymuştur."[60]

Çocuk, dili öğrenmeye başlarken anadilinin belli nitelikleri olan seslerinden, vurgu ve ton özelliklerinden oluşan ses dizgesini kapar. Bir Kırgız için Arapçadaki ayin / ع/, hemze /ء /, gayin /غ/ gibi sesler nasıl yabancıysa, bir Arap için de Kırgızcadaki /p/, /ç/ gibi sesler öyle yabancıdır. Bazı seslerse ana dilde bulunurken hedef dilde bulunmamaktadır. Bazen de bu tam tersi olabilmektedir. Ses dizgeleri arasında bu gibi karşıtlıklar bulunduğu halde, insanların konuşmasını gerçekleştiren ses aygıtları aynıdır. Bu bakımda bazı sesleri çıkaramamayı ses organlarına dayandırmak doğru değildir. Yabancı dilde sözcükleri söylerken ortaya çıkan yetersizlikler, yapılan yanlışlıklar ses aygıtlarıyla ilgili olmamaktadır. Bu durum yabancı seslerin zihnimizde yerleşen ses dizgelerine ve konuşmayı sağlayan organlarımızın alışkanlıklarına aykırı olmaktan kaynaklanmaktadır. [61]

Şüphesiz diller arasında çeşitli benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Karşıtsal dilbilim çalışmaları, bu benzerlik ve farklılıkların yabancı dil öğrenimindeki olumlu veya olumsuz yönleri üzerinde durmuştur. Bu çalışmalarda üç tür görüş ortaya çıkmıştır. "Bunlardan ilki olan *güçlü görüşe* (the strong version) göre, diller arasındaki farklılıklar öğrenimi zorlaştırmaktadır. Bu durum öğrenciyi

---

[58] İclâl ERGENÇ: "Yabancı Dil Öğretimi ve Olumsuz Aktarım", **Türk Dili, S.** 379–380, (Aralık 1977), s. 198.
[59] Psikoloğun dile, dilbilimcinin ise psikolojiye ilgisinden doğan ve sözel davranışın altında yatan zihinsel süreçleri inceleyen meles bir bilim. (Selçuk Budak: **Psikoloji Sözlüğü**, (Ankara, 2000), s. 621.)
[60] Cengiz TOSUN: "Anadiliyle Amaç Dilin İlişkileri ve Etkileşim Alanları Üzerine", **Türk Dili, S**. 379-380, (Temmuz –Ağustos 1983), s. 222.
[61] Doğan AKSAN: "Anadili", **Türk Dili, S**. 285, (Haziran 1985), s. 427.

anadili girişimine itmektedir. Dolaysıyla öğrenci ana dil kurallarını amaç dile aktarmaktadır. İkinci tez olan *zayıf görüşe* (the weak version) göre anadili girişiminin nedeni amaç dilin kurallarının tam olarak öğrenilmemesinden kaynaklanmaktadır. *Orta görüşe* (the moderate version) göre ise, birincinin tam tersine diller arasındaki benzerlikler anadili girişimine yol açmaktadır."[62]

Yabancı dil öğreniminde, öğrenci iki farklı düzenle karşılaşmaktadır. Bu düzenlerdeki benzerlikler güçlü görüşe göre kolaylık sağlarken, farklılıklar zorluk çıkarmaktadır. Bu karşılaşmada, öğrencinin iki ayrı sisteme aktarımlar yapması söz konusudur. Bu aktarımlar bazen hedef dilden anadile olurken bazen de, anadilden hedef dile olmaktadır. Gözlemlenen o ki, çoğunlukla anadilden hedef dile aktarım yapılmaktadır. Bu aktarımın bir olumlu bir de olumsuz yönü vardır. Olumlu yönü, öğrenimi kolaylaştırırken olumsuz yönü ise, öğrenciye zorluk çıkarmaktadır. Olumsuz aktarım hedef dilden ana dil yönüne ise buna *anadile ketvurma*, anadilden hedef dil yönüne ise, *hedef dile ketvurma* denilir.[63]

Aktarım ve olumsuz aktarım farklı şekillerde yorumlanmıştır. Öğrenme ruhbiliminde aktarım, öğrenilen davranışların kimi durumlarda, yeni bir öğrenimdeki benzer durumlara aktarılması olarak yorumlanmaktadır. "*Carl Heupel,* olumsuz aktarımı, dilsel öğelerin ve onların kimi durumlarının başka öğeleri etkilemesi olarak tanımlamaktadır. Başka bir tanımda ise, dillerin ve yöresel ağızların, sözlüksel birimlerinin, dilbilgisi ve sesbilgisi kurallarının bir dilden diğerine aktarılması yoluyla etkileşimleri olarak geçmektedir". [64]

Böylece anadili yabancı dil öğreniminde engel olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum şu şekilde dile getirilmektedir: "Sözcük öğretiminde, öğrencinin anadilinin sesbilim, biçimbilim, anlambilim, sözdizimi ve toplumbilimsel baskıları ortaya çıkarak, amaç dilin öğrenci tarafından öğrenilmesinde birtakım güçleştirici örüntüler oluştururlar."[65]

Burada anadili Kırgızca olan öğrencilerin Arapça öğreniminde anadili girişimi nedeniyle yaptıkları olumsuz aktarımların üzerinde durularak özellikle

---

[62] Emrullah İŞLER: "Arapça Öğreniminde Türkçeden Ses Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım", **Dil Dergisi, S**, 49, (Kası 1996), s. 20.
[63] İclâl ERGENÇ: A.g.m., s. 196.
[64] A.g.m., s. 198.
[65] Mehmet DEMİREZEN: "Sözcük Öğretiminde Anadili-Yabancı Dil Çatışması", **Türk Dili, S.** 381, (Eylül 1983), s. 283.

Arapça asıllı Kırgızca kelimelerin Arapçadaki asıllarını öğrenmede meydana gelebilecek olumsuz aktarımlar gösterilmeye çalışılacaktır.

Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerdeki ses olayları ayrıntılı bir şekilde yukarıda belirtilmiştir. Bu kelimeler görüldüğü gibi ses açısından asıllarından farklılaşmıştır. Artık Kırgızcanın ses özelliklerine uyum sağlayarak Kırgız dilinin söz varlığına eklenmiştir. Bu kelimelerde meydana gelen ses olayları yabancı dil olarak Arapça öğreniminde olumsuz aktarıma neden olmaktadır. Burada karşıtsal dilbilimindeki orta görüşün tezi doğrulanmaktadır. Bu görüş J. R. Jr. Oller ve S. M. Ziahosseiny (1970) tarafından uyarıcıları genelleştirme ilkesinin bir özelleştirmesi olarak tanımlanmıştır. Öğrenime temel oluşturan ilke, öğrencilerin soyut ve somut şekilleri algıladıkları benzerlikler ve farklılıklara göre sınıflandırmalarıdır. Şekiller arasında farklılığın az olması güçlü görüşün ileri sürdüğü tezin tam tersine öğrenimi kolaylaştırmıyor. Bu durumda öğrenci çok az farklılık gösteren şekilleri sınıflandırmakta güçlük çeker ve yanlış genellemeye yönelir. Bu görüşe göre yabancı dil öğrenimdeki en güç noktaların biri, anadili ile hedef dil arasındaki çok az farklılık gösteren ses, ses dizisi ve anlamlardır.[66]

J. R. Jr. Oller ve S. M. Ziahosseiny araştırmalarında İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenenler arasında yazı öğrenimine yönelik bir sınavda, Latin alfabesi kullanan öğrencilerin Arapça, Çince, Japonca gibi farklı alfabeleri kullanan öğrencilere göre daha fazla hata yaptıklarını belirlemişlerdir.[67] Böylece anadili ile hedef dil arasındaki farklılık azaldıkça doğru genelleme yapma ihtimali azalmaktadır. Sonuçta öğrenci anadilinden aktarım yapmaktadır.[68]

Arapça alıntı kelimeler, anadili Kırgızca olan bir öğrencinin Arapça öğrenmesinde kolaylık sağlamakla beraber bazen düzeltilmesi zor olan telaffuz yanlışlarına sebep olmaktadır. Bu kelimelerin Kırgızcadaki telaffuz şekline alışan bir öğrenci Arapça şeklini telaffuz etmekte anadili girişimi ve olumsuz aktarım nedeniyle zorlanmaktadır. Ayrıca orta görüşün dediği gibi, ses ve biçim açısından birbirinin benzeri olan bu kelimelerdeki küçük farklılıkları öğrencinin fark etmemesi veya doğru bir sınıflandırma yapamamasından ötürü doğru öğrenilmesi

---

[66] Müşerref DEDE: "Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaştırmalı Dilbilim ve Yanlış Çözümlemesinin Yeri" **Türk Dili, S.** 379-380, (Temmuz-Ağustos 1983), s. 124.
[67] A.g.m., s. 124.
[68] Müşerref DEDE: A.g.m., s. 22.

engellenmektedir. Bu duruma daha çok, Kırgızcada bulunmayan seslerin geçtiği kelimelerin Arapça telaffuzunda rastlanmaktadır.

2. A. Kırgızların Arapça Telaffuzunda Karşılaştıkları Zorluklar

Kırgızca ile Arapça ses düzeni bakımından da birbirinden farklıdır. Arap alfabesi 28 harften oluşmakta ve bunların hepsi ünsüzdür. Bunların okunuşu fetha /ـَ /, kesre / ـِ / ve damme /ـُ/ olarak adlandırılan üç kısa ünlüyle sağlanır. Bunlardan başka Arapçada med harfleri olarak bilinen î /ي/, ū /و / ve â / ا / üç uzun ünlü bulunmaktadır.[69]

Kırgızların Arapça telaffuzunda karşılaştıkları zorluklara geçmeden önce bu iki dilin ses düzenlerini karşılaştırmak istiyoruz. Bu karşılaştırmadan sonra anadili Kırgızca olanların Arapça öğreniminde telaffuz etmekte zorlandıkları sesleri kestirmek daha kolay olacak kanısındayız.

Kırgızcadaki ünlüler: /a/, /u/, /ı/, /i/, /o/, /ü/, /ö/, /e/.

Arapçadaki ünlüler (harakeler): fetha /ـَ /, kesra /ـِ / ve damme /ـُ/.

Görüldüğü gibi Kırgızcada 8 ünlü vardır. Bunlardan /a/, /u/, /ı/, /o/ kalın, /i/, /ü/, /ö/, /e/ ince, /a/, /ö/, /e/, /o/ geniş, /ı/, /u/, /i/, /ü/ dar, /o/, /ö/, /u/, /ü/ yuvarlak ve /a/, /ı/, /e/, /i/ düz ünlüleridir. Arapçada ise sadece üç ünlü bulunmaktadır. Bunlardan fetha /ـَ/ Kırgızcadaki /a/ ünlüsüne yakındır. Bazen ince bazen, kalın okunabilmektedir. Bu durum kelimedeki ünsüzlere göre belirlenmektedir. Kesre /ـِ / Kırgızcadaki /i/ye yakındır. Damme /ـُ/ ise, /u/ya yakın bir şekilde telaffuz edilmektedir. Kırgızcada bulunup da Arapçada bulunmayan diğer ünlüler, Arapça

[69] Emrullah İŞLER: A.g.m., s.20.

öğreniminde birer engel teşkil etmektedir. Özellikle /ı/ ve /ü/ ünlüsü Arapçada en çok rastlanan olumsuz aktarımlardandır.

Ayrıca Arapçadaki bu üç ünlü de uzatılmaktadır. Kırgızcadaki ünlülerin ise sadece 6 tanesi uzatılabilir. Bunlar: aa, oo, uu, üü, öö, ee . Arapçadakinin tersini Kırgızcada /i/ ünlüsü uzatılmıyor. Kırgızlar bu ünlüyü uzatmada zorlanabilmektedirler. Bu nedenle Arapçadaki aidiyet eki olan "î" (ي) Kırgızcadaki alıntı kelimelerde "iy" şeklindedir.

Arapçadaki tonlu ünsüzler (الجهر): /ب/, /ج/, / د / ,/ ذ / ,/ ر / ,/ ز / ,/ ض / ,/ ط / ,/ ظ/, / ع/, / غ / ,/ ق / ,/ ل / ,/ م / ,/ و / ,/ن/, /ي/.[70]

Kırgızcadaki tonlu ünsüzler (cumşaktar): /b/, /c/, /d/, /g/, /j/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /r/, /v/, /y/, /z/.

Kırgızcadaki tüm tonlu ünsüzler Arapçada da bulunmasına rağmen Arapçadaki bazı tonlu ünsüzler Kırgızcada mevcut değildir. Bunlar: / ذ / ,/ ض / ,/ ط / ,/ ظ/, / ع/, / ق /. Bu seslerin telaffuzuna alışık olmayan öğrenciler seslendirme esnasında zorlanmaktadır. Böylece olumsuz aktarımın neden olabileceği yanlışlar meydana gelmektedir. Bu yanlışların ne gibi olabileceğini alıntı kelimelerdeki ses olaylarından tespit etmek mümkündür. Ayrıca Kırgızcada kelime sonundaki tonlu ünsüzü olan /b/ sesi tonsuz /p/ ye dönüşmektedir. Buna Arapça alıntı kelimelerde de rastlanmaktadır.

Arapçadaki tonsuz ünsüzler (الهمس): /ث/, /ح/, /خ/, /س/, /ش/, /ص/, /ف/, /ك/, /ه/, /ت/.[71]

Kırgızcadaki tonsuz ünsüzler (katkalandar): /ç/, /f/, /h/, /k/, /q/, /p/, /s/, /ş/, /ts/, /şç/.

Kırgızcadaki /ts/ ve /şç/ ünsüzleri Rusçadan alınmış ve sadece Rusça alıntı kelimelerde rastlanmaktadır. /q/ ve /k/ sesleri ise yazıda tek k harfiyle gösterilmektedir. Arapçadaki /ح/ sesi Kırgızcada bulunmamaktadır. Bu sesin

[70] Gazî Muhtar TALÎMÂN: **Fî 'İlmi-el-Luga**, (Dimaşk, 2000), s. 132.
[71] A.g.e., s.133.

telaffuzu da öğrencilere zor gelmektedir. Bu sesin geçtiği alıntı kelimelerde ise ya /k/ sesine dönüşmüş ya da büzülme meydana gelerek yok olmuştur.

Arapça ile Kırgızca sesler çıkış yerleri bakımından karşılaştırıldığında iki dilin ses düzenleri arasında ne gibi farkların olduğu tespit edilebilir. Dolaysıyla Arapça öğreniminde Kırgızların ne gibi sesleri seslendirmede zorlanabileceğini görmemiz mümkün olacaktır. Arapça ile Kırgızca seslerin çıkış yerleri her iki dilde de, özelliklerine göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Biz burada Kırgızca seslerin çıkış yerlerine göre sınıflandırmasını esas alarak iki dilin ses düzenini karşılaştırmaya çalışacağız. Arapça kitaplarda bu konu mahâricu'l-asvat olarak geçmekte ve 11 kategoride ele alınmaktadır. Kırgızcada bulunmayan seslerin çıkış yerlerini ise, Arapçadaki sınıflandırmaya göre göstereceğiz.

1. Çift - Dudak Ünsüzleri

Arapçada (الصوامت الشفهية): /ب/, / م /, / و / .

Kırgızcada (koş erinçilder): /b/, /p/, /m/.

2. Diş-Dudak Ünsüzleri

Arapça (الصامتة الشفوية الأسنانية): /ف/.

Kırgızca (erin tişçilder): /f/, /v/.

3. Diş Eti Ünsüzleri

Arapça (الصوامت اللثوية): / ذ /, / ظ/, /ث/.

Kırgızcada diş eti ünsüzü bulunmamaktadır.

4. Diş-Diş Eti Ünsüzleri

Arapça (الصوامت النطعية-الاسنانية): /ت/, / د / , / ط / , /س/, /ص/ , /ن/, / ر / , / ز / , /ل/.[72]

Kırgızca (uççuldar): /d/, /l/, /r/, /n/, /s/, /t/, /z/, /ts/.

5. Diş Eti- Ön Damak Ünsüzleri

Arapça (الصوامت الشجرية): /ج / , /ش/, /ي/.

Kırgızca (ortoçuldar): /c/, /ç/, /j/, /ş/, /y/, /şç/.[73]

6. Ön Damak Ünsüzleri

Arapça (مقدم الحلق): /ك/.[74]

Kırgızca (tüpçüldör): /g/, /k/.

7. Art Damak-Boğaz Ünsüzleri

Arapça (اللهوية): / ق /.

Kırgızca (artçıldar): /q/, /h/, / ŋ /.

8. Boğaz Ünsüzleri

Arapça (الصامثة الحلقية): /ح/, /خ/,/ع / , / غ / , /ه/, /ء /.[75]

Kırgızcada boğaz ünsüzleri bulunmamaktadır

9. / ض / Sesi.

---

[72] Arapçada çıkış yerlerine göre /ت/, / د / , / ط / asvatu-l nat'iy, /س/, /ص/ , / ز / asvatu-l asliye va safir, /ن/, / ر / , / ل / asvatu-l zalkiyye olarak gösterilmektedir.
[73] Kırgızcada /c/ ve /J/ sesi tek harfle gösterilmektedir.
[74] Arapçada bu ses / ق / ünsüzü ile aynı kategoride ele alınmakla beraber çıkış yerinin ön damağa yakın olduğu belirtilmektedir.
[75] Bu sesler Kırgızcada bulunmamaktadır.

Bu ses sadece Arapçada bulunmakta ve çıkış yeri tam olarak tespit edilememekle, günümüz Arapçasında /d/ sesinin kalınlaştırılmış şekli olarak telaffuz edilmektedir.[76]

Ses bilgisi düzeyinde yapılan yanlışlar genellikle amaç dilin ses düzenini bilmemekten kaynaklanır. Bu karşılaştırmada aynı kategoride yer alan iki dilin sesleri birbirinin aynısı değildir. Bu seslerin çıkış yerleri birbirine yakın olsa bile, kendi bulundukları ses düzeni içinde küçük farklılık gösterebilirler. Buradan da anlaşılacağı gibi Kırgız öğrenciler için telaffuzu daha zor olan sesler anadillerinde bulunmayan seslerdir. Özellikle Arapçada asvâtu'l-halkiyya denilen sesler telaffuzu en zor olanlardır. Alıntı kelimelerde bile bu seslerin ya düştüğü ya da tamamen farklı bir sese dönüştüğü görülmektedir. Bunların arasından da /ع / sesini çıkarmakta öğrenciler bir hayli zorlanmaktadırlar. Kırgızistan'daki din adamlarının bile Kur'an okumada bu sesin telaffuzunda zorlandıkları ve çoğu zaman çıkaramadıkları görülmektedir.

2. B. Kırgızcalaşmış Arapça Kelimelerin Yol Açtığı Ses Bilgisi Yanlışları

Kırgızcanın söz varlığındaki yabancı kelimelerin küçümsenmeyecek bir kısmı Arapça alıntı kelimelerden ibarettir. Bu kelimelerin büyük bir kısmında ses düzeni bakımından belli bir düzeyde, *en az çaba* kanunu gereği değişim meydana gelmiştir. Özellikle Kırgızcada bulunmayan seslerden oluşan kelimelerde bu değişiklik daha açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu kelimeler asıl biçimlerini kaybederek Kırgızcanın ses düzenine uyum sağlamıştır.

Anadili Kırgızca olanların Arapça öğreniminde, bu kelimeler bir yandan olumlu aktarıma neden olurken bir yandan da, olumsuz aktarıma neden olmaktadır. Burada sözünü ettiğimiz güçlü ve orta görüşün tezlerine göre değerlendirme yaparsak, bu kelimeler anadili olarak Kırgızca ve yabancı dil olarak Arapçanın

[76] Gazî Muhtar TALÎMÂN: a.g.e., s, 146.

sözcük öğretiminde farkı en aza indirmekte ve öğrenimi kolaylaştırmaktadır. Öte yandan, kelimeler arasındaki benzerlikler artmakta ve kelimelerin Arapçaya uygun bir şekilde seslendirilmesi engellenmektedir.

Kırgızcada ayin /ع/ sesi bulunmamaktadır. Bu sesin geçtiği alıntı kelimelerde farklılık göstererek; a, u, i, ö olarak okunmaktadır. Kırgızcada bu şekilde okumaya alışan öğrencinin Arapçada da aynı şekilde okumaya meyilli olması doğaldır. Örneğin Arapçadaki عالم ile Kırgızcadaki "aalam" kelimeleri farklı şekillerde okunmaktadır. Kırgızcada ünlü uyumu gereği /a/ ünlüsü kalınlaşmış ama uzunluğunu korumuş ve /ع/ sesi bulunmadığından dolayı okunmamaktadır. Anadili Kırgızca olan bir öğrencinin bu kelimeyi Arapça öğrenirken olumsuz aktarım yaparak ünlüleri kalın ve /ع/ sesini çıkarmadan okuması mümkündür. Bir türlü Arapça öğrenmekle ilgilenen Kırgız arkadaşlar arasında bu olayı gözlemlemek mümkündür.

Ayrıca Arapça harflerin bazıları Kırgızcada tek sesle karşılanmaktadır. Arapçadaki /ص/, /س/ , /ث/, sesleri Kırgızcada tek /s/ sesiyle karşılanmaktadır. Bu da Arapçadaki /س/ sesine daha yakındır. Kırgız öğrenci diğer iki sesin geçtiği kelimeleri de /s/ sesiyle okumaya yatkındır. Bir tarafta bu seslerin geçtiği kelimelerin Kırgızcada bulunması öğrenimi kolaylaştırırken öbür taraftan, ciddi sayılabilecek telaffuz yanlışlığına neden olmaktadır. Buna şu şekilde örnek gösterebiliriz.

سر : Sır

تأثير : Taasir

صبر : Sabır

Bu kelimeleri öğrenirken anadili Kırgızca olan öğrencinin /ص/, /س/ , /ث/, seslerini arasındaki farka varmayıp /s/ sesiyle seslendirmektedir. Bir taraftan da, kelimeleri öğrenci zaten günlük konuşmalarında kullanmakta ve Kırgızcadaki telaffuz şekline alışmış durumdadır. Böylelikle *orta görüşün* dediği gibi benzerlikler artmakta ve öğrencinin doğru genelleme yapması engellenebilmektedir. Bu durumda, olumsuz aktarımın meydana gelme riski çok yüksektir. Aynı şekilde Arapçadaki /ك/ ve /ق/ sesleri Kırgızcada /k/ sesiyle çıkarılmaktadır. Kırgızcadaki /k/ sesi ön damak

ve tonsuzdur. Dilciler Kırgızcada gözükmese bile art damaktan boğaza kayan ve k harfi ile gösterilen bir /q/ sesinin var olduğunu söylemektedirler.[77] Ancak bu ses de Arapçadaki /ق/ sesini karşılayamaz. Çünkü Arapçadaki /ق/ sesi tonludur ve yumuşak damak ünsüzüdür.[78]. Kırgızcadaki bu iki ses Arapçadaki /ك/ sesine yakındır. Sonuçta bu iki ses tek /k/ sesiyle karşılanmaktadır. Bunu şu şekilde örneklendirmek mümkündür.

كسل : Kesel

عقل : Akıl

كثافة : Kesepet

قوم : Koom

كتاب : Kitep

Bu tür kelimelerde de öğrencinin yanlış yapma riski yüksektir. Çünkü bu kelimelerin Kırgızcalaşmış şeklini telaffuz etmeye alışmış olan bir öğrencinin /ق/ sesini Arapçadaki özellikleriyle seslendirmesi olumsuz aktarım nedeniyle engellenebilir.

Arapçadaki / ط/ ve /ت/ sesleri de Kırgızcada /t/ sesiyle karşılanır. Kırgızcadaki /t/ sesi tonsuz ve diş eti ünsüzüdür[79]. Arapçadaki /ت/ de tonsuz ve dişeti ünsüzü, / ط/ ise, tonludur ve diş eti ünsüzüdür.[80] Alıntı kelimelerde / ط/ sesi bazen /d/ ye dönüşmektedir. Bu sesin Kırgızcada bulunmayışı ve alıntı kelimelerdeki değişiklikler Arapça öğreniminde olumsuz aktarıma neden olabilmektedir.

طبيب : Tabıp

طلب : Talap

---

[77] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e., 57.
[78] Gazî Muhtar TALÎMÂN: A.g.e., s. 132-133.
[79] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e., 57.
[79]Gazî Muhtar TALÎMÂN: A.g.e., s. 132-133.

طلاق : Talak

طبيعة : Tabiyat

طائفة : Taypa

Öğrenime yeni başlayan öğrenciler bu kelimeleri telaffuz ederken / ط/ sesini çıkarmakta güçlük çekmektedirler. Özellikle alıntı kelimeler söz konusu olunca düzeltilmesi güç olan telaffuz yanlışı meydana gelmektedir.

Alıntı kelimelerdeki /ذ/, / ز/ ve /ظ/ sesleri de Kırgızcada tek /z/ sesiyle karşılık bulmuştur. Bazen bu sesler Kırgızca alıntı kelimelerde /s/ sesine dönüşmektedir. Bunun da kelimelerin alınma esnasında yanlış öğrenilmesinden kaynaklandığını düşünüyoruz. Kırgızcadaki /z/ sesi tonlu ve diş eti ünsüzüdür[81]. Arapçadaki üç ses de tonludur. Ancak çıkış yerleri farklıdır. [82]Bu seslerin geçtiği alıntı kelimeler de Arapça öğreniminde olumsuz aktarıma neden olmaktadır.

زينة : Zıynat

ذ كر : Zikir

ظلم : Zulum

Örneklerden anlaşılacağı gibi, bu tür alıntı kelimeler öğrenimde güçlüğe yol açmaktadır. Ayrıca Arapçadaki / ض / sesi de Kırgızcada /z/ sesine dönüşmektedir. Birkaç kelimede ise /d/ olarak geçmektedir. Bu nedenle Arapça öğrenen Kırgız öğrenciler bu sesi /z/ olarak seslendirmektedir. Örnek olarak da şu kelimeleri gösterebiliriz:

ضيافة : Zıyapat

ضعيف : Zayıp

---

[81] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e., 55.
[82] Gazî Muhtar TALÎMÂN: A.g.e., s. 132-133.

Bu tür yanlışlara bir taraftan bu seslerin Kırgızcada bulunmayışı diğer taraftan, anadil girişimi sebep olmaktadır. Dolaysıyla Arapça öğreniminde bu tür kelimeler daha çok olumsuz aktarıma sebep olmaktadır.

Kırgızcada bulunup da Arapçada bulunmayan bazı sesler ise, Arapça alıntı kelimelerde ya ses türemesi ya da diğer ses olayları neticesinde meydana gelmiştir. Kırgızcadaki /ı/ ve /ü/ ünlüsü Arapçada bulunmamaktadır. Ancak bu seslere alıntı kelimelerde sıkça rastlanmaktadır. Arapça öğreniminde de Kırgız öğrencileri arasında tekrar edildiği bilinmektedir. Emrullah İşler bununla ilgili yazısında, Türk öğrenciler arasında ses bilgisi düzeyinde Arapçaya yapılan olumsuz aktarımın en önemli örneklerinden birinin Arapçada bulunmayan /ü/ ünlüsü olduğunu belirtmekte ve öğrenciler tarafından damme karşılığı olarak sıkça tekrar edildiğine işaret etmektedir.[83] Bu seslerin geçtiği alıntı kelimeleri ve bunların Arapçadaki asıllarını şu örneklerde göstermek mümkündür.

ظالم : Zalım

أخيرة : Akıret

عمر : Ömür

حكم : Öküm

أ سم : Isım

ممكن : Mümkün

ملك : Mülk

Bu iki sesin Arapçada bulunmamasına rağmen Arapça alıntı kelimelerde rastlanması, bu seslerin geçtiği kelimelerin alınma esnasında Kırgızlar tarafından yanlış seslendirilmesi sonucu meydana geldiği kanısındayız. Bu da gösteriyor ki, Arapça öğrenen bir Kırgız öğrencisi bu gibi yanlışlar yapmaya meyillidir. Bu

[83] Emrullah İŞLER: A.g.m., s. 26.

kelimelerin Arapça telaffuzunda buna benzer olumsuz aktarımlara rastlamak mümkündür.

Ayrıca Kırgızcada sağlam bir kalınlık-incelik ve yuvarlak-düzlük uyumu hâkimdir. Buna göre Kırgızcada kalın ünlüden sonra kalın inceden sonra ise ince ünlü gelir. Aynı şekilde yuvarlaktan sonra yuvarlak, düzden sonra düz ünlü gelir. Bu uyum Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelere de yansımıştır.[84] Buna göre Arapçada ince söylenen ünlüler Kırgızcada kalın söylenmektedir. Bazen tam tersi de olabilmektedir. Bu şekilde seslendirmeye alışkın olan öğrenci, aynı kelimeleri Arapça öğrenirken yanlış telaffuz etmesi mümkündür. Örnek olarak şu kelimeleri göstermek mümkündür.

معقول : Makul

سلامة : Salamat

أدبية : Adabiyat

أذان : Azan

مشقة : Maşakat

Arapçadaki uzatmalar (med harfleri) Kırgızca alıntı kelimelerde kısalmıştır. Arapça alıntı kelimelerdeki bu gibi değişiklikler de, Arapça öğreniminde bazen olumsuz aktarıma neden olmaktadır. Bunu da aşağıdaki kelimelerle örneklendirmek istiyoruz.

عداوة : Adabat

عادة : Adat

عادل : Adıl

اخلاق : Ahlak

[84] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e., s. 62.

واجب : Vacip

ملال : Malal

مال : Mal

دين : Din

Kırgızcada bu şekilde telaffuz edilmesi ilk basamaktaki Arapça öğrencisi için olumsuz aktarıma neden olması kaçınılmazdır.

Ayrıca Arapça alıntı kelimelerde /i/ (kesra) sesi /a/ sesine dönüşmüştür. Bu genişleme hadisesi bazı alıntı kelimelerdeki /s/ ünsüzünün yanında meydana gelmiştir. Bu kelimler şunlardır:

سياسة : Sayasat

سياحة : Sayakat

Bu kelimelerin de, Arapça öğreniminde olumsuz aktarıma neden olduğunu tespit ettik.

Arapçadaki aidiyet eki **î** (ي) ise, Kırgızcaya +**iy** şeklinde geçmiştir. Bu değişikliğin de olumsuz aktarıma neden olduğunu düşünüyoruz. Zaten Kırgızcadaki ünlü uzunluklarının pek çoğu sonradan meydana gelen ikincil uzunluklardır. Bu uzunlukların çeşitli ses gruplarının büzülmesi ile meydana geldiği belirtilmektedir.[85] Kırgızcadaki /i/ ünlüsü ise uzatılmamaktadır. Bu nedenle Arapçadaki aidiyet eki **î** Kırgızcaya **iy** olarak geçmiştir. Bu da Arapça öğreniminde olumsuz aktarım ve anadili girişimine neden olabilmektedir. Buna da şu şekilde örnek verebiliriz.

ادبي : Adabiy

روحي : Ruhiy

[85] Hülya Kasapoğlu ÇENGEL: A.g.e., s. 44.

سياسي : Sayasiy

مدني : Madaniy

Arapça alıntı kelimeler Kırgızcaya uyum sağlarken bazı tonlu ünsüzlerde tonsuzlaşma olayı meydana gelmiştir. Özellikle Kırgızcada kelimelerin sonunda gelen /b/ ünsüzü /p/ ye dönüşmektedir. Bu tür değişikliğe maruz kalan alıntı kelimeler de olumsuz aktarıma neden olabilmektedirler. Çünkü Kırgızcada kelime sonundaki /b/ sesleri hep /p/ sesine dönüşmektedir. Bu ünsüz ek alıp, iki ünlü arasında kaldığı zaman tekrar tonlulaşmaktadır.[86] Bu da gösteriyor ki, Kırgız öğrenciler kelime sonunda yer alan /ب / sesini çıkarmakta zorlanıyor. Bunu da, şu kelimelerle örneklendirebiliriz:

كتاب : Kitep

نصيب : Nasip

قالب : Kalıp

Arapça öğrenen bir Kırgız öğrencisinin bu kelimeleri Kırgızcalaşmış şekliyle seslendirmesi mümkündür ve bu durum da doğal karşılanmalıdır. İnsanların konuşma organları, sadece kendi dillerinin düzenine alışkın olduğundan, yabancı dili de, bu düzene göre seslendirmek eğilimindedirler. Bu bakımdan yabancı dilin seslerini çıkarma dil öğretiminin en zor kısmıdır. Ana dilin seslerine alışkın olan konuşma kasları başka bir düzene göre çalışan dili seslendirmede zorlanmaktadır.[87] " Öğrencinin anadilinin sözcük dağarcığı öğreniminde birincil önem taşıması göz ardı edilemeyeceği gibi, sözcüklerin sesletimini (pronunciation) ve dilbilgisi yapısını da göz ardı edemeyiz."[88]

---

[86] A.g.e., s. 55.
[87] Özcan BAŞKAN: **Yabancı Dil Öğretimi,** (İstanbul, 1969), s. 82.
[88] Mehmet DEMİREZEN: A.g.m., s. 283.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ANLAM BİLGİSİ

ANLAM BİLGİSİ

Bazı sözcükler zamanla asıl anlamlarını kaybederek başka anlamlarda kullanılmaya başlamıştır. Bu gibi anlam değişiklikleri sadece yerli sözcüklerde değil yabancı sözcüklerde de meydana gelmektedir. Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerde de çeşitli anlam değişiklikleri meydana gelmiştir. En çok da anlam daralması göze çarpmaktadır.

1. Kırgız Türkçesinde Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Alıntı Kelimeler

Bütün dillerde kelimelerin tarihi süreç içinde ses ve anlam yönünden değişikliğe uğradığı bir gerçektir. Bu değişiklikte türlü toplumlar arası etkileşim ve toplum içindeki gelişmeler en önemli etkenlerden olmuştur. Bu gibi etkiler ilk önce dile yansımış, bunun sonucunda dildeki kelimeler yeni anlamlar kazanmıştır. Sözcüklerin anlam açısından geçirdikleri bu değişiklikler gelişmeli anlam bilgisi ya da tarihsel anlam bilgisi altında incelenmiştir.

Bu konu çok eskiden beri düşünürlerin ilgisini çekmiştir. Birçok düşünür ve dilci anlamı değişen kelimeleri, bunların değişme biçimlerini ve değişikliklerinin nedenlerini saptamaya çalışmıştır. Ancak bazı düşünürler anlam değişikliği olayının varlığını kabul etmemektedir. Bunlardan biri olan L. Weisgerber anlam değişmesi olarak ileri sürülen şeyin aslında bir ad, bir kavram ya da bir içerik değişmesi olduğunu ileri sürmektedir. [1]

Ullman'a göre anlam "gösteren ile gösterilen arasındaki karşılıklı ilişkidir" lafız ile medlul, yani gösteren ile gösterilen arasındaki karşılıklı ilişki değiştiği sürece anlam değişmeye devam edecektir.[2]

---

[1] Doğan AKSAN: **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim,** C. III, (Ankara, 1990), s. 213.
[2] Emrullah İŞLER: **Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları,** (İstanbul, 1997), s. 3.

2. C. Söz Konusu Yanlışların Çözüm Yolları

Bu gibi yanlışların engellenebilmesi için anadili ile hedef dilin ses düzenlerini karşılaştıran bir yöntemin tercih edilmesinde yarar vardır. Her iki düzendeki ortak seslerle farklı sesler belirlenmelidir. Daha sonra öğrenciye hangi sesleri kendi anadilindeki sesler gibi söyleyebileceği öğretilir. Aykırı olanların da anadildeki seslerden hangi yönlerden farklı olduğu gösterilir. Sonra da bunları seslendirirken konuşma organlarının nasıl çalışması gerektiği çeşitli resim, çizim veya telaffuz edilerek gösterilebilir.[89]

Özellikle alıntı kelimeler söz konusu olduğu zaman öğretmen daha dikkatli olmaya gayret göstermelidir. Görüldüğü gibi bu kelimeler daha çok olumsuz aktarıma neden olabilmektedirler. Buradaki ses olaylarını gerektiği durumlarda dikkatli bir şekilde öğrencilere anlatmalıdır. Bu kelimelerin Kırgızca ve Arapçadaki yazılışlarını tahtaya yazarak öğrencilerin dikkatini çekebilir.

Yabancı dil öğreniminde temel dil becerilerinin gelişmesinde anadil öğrenmede olduğu gibi doğal bir sıranın izlenmesi görüşü oldukça yaygındır. Buna göre öğrenci önce duyacak sonra konuşacaktır. Daha sonra da okuma ve yazmayı öğrenecektir. Bu doğal sırayı izleyen yaklaşıma göre her bir dil becerisini ayrı ayrı geliştirmek zordur. Ancak son zamanlarda yabancı dilin kullanım alanları göz önüne alınarak belli bir beceriye yönelik öğretim yapılmaktadır. Buna göre eğer insan gezi sırasında iletişim kurabilmek için öğreniyorsa daha çok konuşma becerisinin gelişmesine ağırlık verilmektedir. Eğer akademik alanda kullanmak amacıyla öğreniyorsa daha çok okuma ve yazma becerilerine ağırlık verilmektedir. Esasen doğal sıralama ya da amaçlı sıralama ne şekilde olursa olsun dil becerilerini tek tek değil birlikte bütünleşmiş bir şekilde geliştirmek daha uygundur. Buna göre konuşma becerisini geliştirebilmek için dinleme becerisine ihtiyaç vardır. [90]

---

[89] Özcan BAŞKAN: A.g.e., s.83.
[90] Özcan DEMİREL: **İlk Öğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi,** (İstanbul, 1999), s. 121.

Bu konuda Özcan Demirel: "Dinleme öğretiminden amaç öğrencilerin amaç dildeki sesleri tanımak, bir bağlam içinde yer alan vurgulama ve tonlamaların neden olduğu anlam değişikliklerini fark etmek ve en önemlisi de konuşmacıdan gelen mesajı tam ve doğru olarak anlamasını sağlamaktır" demektedir.[91] Bu bağlamda iyi bir dinleme öğretimi söz konusu yanlışların azalmasında etkili olabilir.

Dolayısıyla bunun gibi yanlışların düzeltilmesinde öğretmenin önemi büyüktür. Çünkü yabancı dil öğrenen kimsenin o dilin doğru telaffuzunu öğrenmesi, öncelikle öğrenim ortamı içerisinde onu işitmesiyle mümkün olur. Eğer öğretmen telaffuzu yanlış ise öğrencilerin telaffuzu da yanlış olacaktır. Dolaysıyla söz konusu yanlışların giderilmesi için öncelikle Arapça öğretmenlerinin telaffuzlarının Arapça ses bilgisine uygun olması gerekmektedir.[92]

Ayrıca sınıf içinde öğrencinin konuşmasına yönelik alıştırmalara ağırlık verilmesi bu gibi yanlışlardan uzaklaşmaya yardımcı olabilir. Çünkü konuşma işlemi, kasların çalışmasına bağlı, fizyo-anatomik bir iş olduğundan, doğrudan doğruya dil ile ilgisi bulunmaktadır. İnsanların konuşma organları sadece anadillerinin düzenine alışkın olduğundan, yabancı dili de bu düzene göre seslendirmek eğilimindedirler. Yeni bir dile kasları alıştırmak için de bol bol alıştırmaların yapılması yararlı olur.[93]

Kırgız öğrencilerin ayrıt etmede zorlandıkları seslerin öğreniminde ise, bu seslerin geçtiği en küçük iki sesliden(الثنائيات الصغرى)yararlanmak mümkündür. [94]

سر- صر

ثار-سار

سار-صار

زل-ظل

---

[91] A.g.e., s.122.
[92] Emrullah İŞLER: A.g.m., s.27.
[93] Özcan BAŞKAN: A.g.e., s. 82.
[94] Emrullah İŞLER: A.g.m., s.27.

ذر-زر

ظفر-ذفر

هار-حار

كشر-قشر

ض harfi yalnızca Arapçada bulunan bir sestir. Telaffuzu zor kabul edilen bu sesin günümüz fasih Arapçasında Kırgız öğrencilerin zorlanmayacağı şekilde telaffuz edilmektedir. Bu ses günümüzde kalın d şeklinde okunmaktadır. Ancak bu sesin geçtiği alıntı kelimelerde öğrencinin yanlış yapması bu sesi çıkaramamasından değil anadili girişimden kaynaklanabilir. Dolayısıyla bu tür kelimelerin öğrenimi sırasında daha çok dikkatli olunması gerekir. Gerektiğinde bu tür kelimelerin Arapça telaffuz edilişi bol bol dinlenerek arkasından taklit edilmesi ve tekrarlanmasının yararlı olacağı kanısındayız. Kırgız öğrencilerin bu sesi çoğunlukla yanlış telaffuz ettiklerini arkadaşlarımız arasında müşahede ettik. Daha çok olumsuz aktarım nedeniyle bu sesin yanlış çıkarıldığı düşüncesindeyiz. Çünkü bu sesi çıkaramayan arkadaşlara harfi tek başına okuttuğumuz zaman hiçbir problem olmadan okuyabilmektedirler. Ancak kelime içinde okurken devamlı /z/ sesine benzeterek okumaktadırlar. Dolayısıyla öğrenimde bu sesin üzerinde daha çok durulması ve dikkatli olunması gerektiğini düşünüyoruz.

Öğrenciler için telaffuzu zor olan diğer ses ise /ع/ sesidir. Kırgızcada bulunmayan bu ses alıntı kelimelerde de farklı şekillerde telaffuz edilmesi öğrenimini zorlaştırmaktadır. Özellikle /ı/ ve /ü/ şekillerde telaffuz edilmesi öğrenimde olumsuz aktarıma neden olmaktadır. Dolaysıyla öğrenim içinde bu sese de özen göstermeliyiz. Özellikle kelime öğretiminde bu sesin geçtiği kelimeleri öğrenimi zor olan sözcükler arasına alınmalı ve daha çok alıştırma yapılmalıdır. Öğrenimi zor olan kelimelerin öğretimi sırasında yapılması gerekenleri Muhammed Alî el-Huli *"Arap Dili Öğretim Yöntemleri"* adlı çalışmasında belirtmektedir. Buna göre uzun kelimelerden önce kısa olan sözcüklere öncelik verilmesi gerekir. Örneğin

عالم kelimesinden önce علم kelimesinin öğretilmesi öğrenimi kolaylaştıran etkenlerden olabilir.[95]

Sonuçta öğretmen, öğrenci için bazı kelimelerin zor, bazılarının da kolay olduğunu dikkate alması gerekir. Buna göre, zor kelimelere daha fazla ihtimam göstermesi ve alıştırma yaptırması yararlı olur. Ayrıca bu gerçek, özellikle yeni başlayan öğrencilerin öğreniminde kolaydan zora, somuttan soyuta doğru aşamalı bir programın hazırlanması için de önemlidir.[96]

---

[95] Muhammed Alî El-HULÎ: **Asalibu Tadrisi-l Lugati-l Arabiyyati,** (Riyad, 1996), s. 100.
[96] A.g.e., s. 101.

Her dilde zamanla kelimelerin anlamlarında daralma, genişleme, başka anlama geçiş/kayma, iyileşme ve kötüleşme olabilmektedir. Bu gibi değişiklikler bir dilin asli kelimelerinde olabildiği gibi alıntı kelimelerde de türlü anlam değişikliği meydana gelmektedir. Bu bağlamda Kırgızcaya geçen Arapça kelimelerde de söz konusu değişikliğin meydana geldiği söylenebilir. Arapçadaki çok anlamlılık sebebiyle bu kelimelerde daha çok anlam daralması meydana gelmiştir.[3]

Bu çalışmada 162 anlam kaymasına uğrayan kelime tespit edildi. Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerle ilgili en ciddi sayılabilecek eser ünlü Türkolog Hüseyin Karasayev tarafından hazırlanan "Özdöştürülgön Sözdör" adıyla yayınlanan sözlüktür. Bu sözlükte Kırgızcadaki tüm alıntı kelimeler ve kullanım şekilleri çeşitli eserlerden örnekler verilerek gösterilmiştir. Yazar sözlüğün sonunda Arapça ve Farsça alıntı kelimelerin Arap harfleriyle yazılış şekliyle bunun Kırgızcadaki okunuşunu kiril alfabesini kullanarak transkripsiyonunu göstermiştir. Ayrıca artık günümüzün Kırgızcasında kullanılmayan Arapça kelimeleri de kullanım örnekleriyle vermektedir. Bunun dışında Konstantin Kuzmiç Yudahin tarafından hazırlan Kırgızca-Rusça sözlükte de yabancı kelimeler belirtilmektedir.

Aşağıda Kırgız Türkçesinde anlam kaymasına uğrayan kelimelerin listesi verilmiştir. Önce kelimelerin Kırgızcadaki yazılışı Türkçe harflerle verildi. Parantez içinde kelimenin Arapça aslı Arapça harflerle gösterildi. Altta ise ilk önce kelimenin Arapçadaki daha sonra Kırgızcadaki anlamı verildi.

1. Agzam (أعظم)
Ar. Yüce, Büyük.
Kır. Kadirli, kıymetli, saygıdeğer.

2. Ada (أدى)
Ar. Yerine getirme, uygulama.
Kır. Bu anlamının yanı sıra tüketmek, bitirmek anlamlarıyla da kullanılır.

3. Adal (حلال)
Ar. İzin verilmiş şey, helal.

---

[3] Emrullah İŞLER: "Kazak Türkçesinde Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelimeler", **Bilig, S.** 18, (Yaz 2001), s. 89.

Kır. Bu anlamının yanı sıra 1. Günahsız, iyi niyetli, dürüst. 2. Ölen insanın cesedini yıkamak.

4. Adam (ادام)
Ar. İnsanların babası, İbn Âdem: insanoğlu.
Kır. İnsan anlamının yanı sıra 1. Saygıdeğer. 2. Şahıs 3. Halk anlamlarıyla kullanılır

5. Adie (هدية)
Ar. Hediye, sunum, kurban
Kır. Herhangi bir merasimde akrabalar tarafından yapılan yardım.

6. Aza (أذى)
Ar. Teselli etmek, baş sağlığı dilemek.
Kır. Matem, kaygı.

7. Azan (أذان)
Ar. Ezan.
Kır. Ezan anlamının yanı sıra sabah vakti anlamıyla da kullanılır.

8. Azamat (عظمة)
Ar. Yücelik, büyüklük.
Kır. 1. Yiğit, delikanlı, mert. 2. Bir ailenin içerisindeki işe yarar adam.

9. Aziz (عزيز)
Ar. Kudretli, aziz, şerefli, saygın.
Kır. Bu anlamıyla beraber evliya, kutsal manasında kullanılır.

10. Aziz (عاجز)
Ar. Güçsüz, zayıf, özürlü
Kır. İki gözü kör.

11. Ayban (حيوان)
Ar. Hayvan
Kır. 1. Hayvan 2. akılsız, geri zekâlı.

12. Ayt (عيد)
Ar. Bayram, bayram günü.
Kır. 1. Kurban ve Ramazan bayramı 1. Düğün, eğlence.

13. Ayıp (عيب)
Ar. Kusur, utanç, hata, noksan, zaaf.
Kır. Ceza, ceza karşılığı kararlaştırılmış mal.

14. Akıl (عقل)
Ar. Zeka, şuur, bilinç.
Kır. Düşünce, nasihat, zeka.

15. Alaamat (علامة)
Ar. İşaret, ayrıt edici vasıf.
Kır. 1. Alâmet, vasıf. 2. Çok güç olan; tabiatın getirdiği felaket, kargaşa

16. Alban (ألوان)
Ar. Renkler.
Kır. Tür, çeşit, rengarenk.

17. Alk (حلق)
Ar. 1. Boğaz 2. Tıraş olmak.
Kır. Gırtlak, açgözlü, nefesini tutamama.

18. Alka (حلقة)
Ar. Halka, çember, yüzük, küpe, zincir.
Kır. 1.Dervişlerin dinî ayin yaparken toplanarak oturmalarından varlığa gelen daire. 2. Dervişlerin dinî ayini.

19. Amal (عمل)
Ar. Yapma, etme, hareket, eylem, iş.
Kır. 1. Çare, çözüm. 2. Yol, taktik. 3. Hile, kurnazlık.

20. Aman (أمان)
Ar. Emniyet, güvenlik, barış, huzur, koruma.
Kır. 1. Mesut, tam, eksiksiz, 2. Sağ, sağlık.

21. Anaar (أنهار)
Ar. Nehirler.
Kır. Küçük arkta akan su, ark.

22. Apaz (ألفاظ)
Ar. Kelimeler, lafızlar.
Kır. Nefes, fena iş hakkında kehanette bulunmak.

23. Apsala (حوصلة)
Ar. Kursak, mesane.
Kır. Ruhî halet, sürat asmak, boş söz, saçma

24. Apız (حافظ)
Ar. Koruyucu, hami, bekçi, hafız.
Kır. Şair, şarkıcı, hafız.

26. Ar (عار)
Ar. Çıplak, elbisesiz, örtüsüz.
Kır. Vicdan, namus, şeref, haya, âr.

27. Araz (عرض)
Ar. Belirti.
Kır. Arası açık, birisine kırgın olmak.

28. Aram حرام
Ar. Yasak olan.
Kır. Bu anlamının yanı sıra pis, kötü, bozuk anlamlarıyla da kullanılır.

29. Arasat (عرصات)
Ar. Boş arazi, arsa, avlu, iç bahçe.
Kır. Mahşer, Araf, iki arada kalmak.

30. Arbak (أرواح)
Ar. Ruhlar.
Kır. 1.Ruh, ölünün ruhu, dedelerin ervahı. 2. Daima muvaffak olan adam. 3. Saygı, muhterem, ihsan, ödül. 4. Bir deri bir kemik kalmak.

31. Ariyet (عارية)
Ar. Ödünç, borç.
Kır. 1. Şeref namus. 2. Ölü borcu, ölü için verilen yemek.

32. Aruu (عري)
Ar. Çıplak.
Kır. Temiz, namuslu, masum.

33. Asaba (عصبة)
Ar. 1.Kırmızı veya sarı çevirimi olan siyah başörtüsü. 2. Birlik, federasyon, takım.
Kır. Bayrak, sancak.

32. Askiya (أذكياء)
Ar. Zeki, akıllı, güzel, hoş kokulu, tadı leziz, hoş.
Kır. Espri, nükte, zarif söz.

34. Asbap (أسباب)
Ar. Sebepler.
Kır. Alet, malzeme.

35. Asıl (أصيل)
Ar. Orijinal, saf, doğru, gerçek.
Kır. Bu anlamının yanı sıra güzel, kıymetli, değerli, kutsal anlamlarıyla da kullanılır.

36. Abdan (أبدا)
Ar. Asla, kesinlikle.
Kır. Hepten, tamamıyla, sınırsız.

37. Aşar (حشر)
Ar. Bir araya toplanmak.
Kır. Yardımlaşmak için bir araya gelmek, emece.

38. Ayal (عيال)
Ar. Aile, ev halkı.
Kır. Hanım, bayan, zevce.

39. Al (حال)
Ar. Durum.
Kır. Güç, kuvvet.

40. Alek (هلاك)
Ar. Yok olma, yokluk.
Kır. Bu anlamıyla beraber telaş, acele, zorluk anlamlarıyla da kullanılır.

41. Balaa, bale. (بلاء)
Ar. Felaket, musibet.
Kır. Bu anlamının yanı sıra çalışkan ve kurnaz anlamlarıyla da kullanılır.

42. Bata (فاتحة)
Ar. Kuran'ın ilk süresinin adı, başlangıç.
Kır. Bu anlamının yanı sıra iyi dilek, dua anlamlarıyla da kullanılır.

43. Batıba (فتوى)
Ar. Fetva.
Kır. Fetva, anlaşma.

44. Beyil [4] (فعل)
Ar. İş, faaliyet, fiil, eylem.
Kır. Karakter, niyet, davranış.

45. Bukara (فقراء)
Ar. Fakirler.
Kır. Halk, vatandaş, bir kabilenin hükmü altındaki diğer bir kabile.

46. Büdöö (فداء)
Ar. Feda etmek, kurban etmek.
Kır. Telaş etmek.

47. Galatı (غلط)
Ar. Hata, yanlış.
Kır. İlginç, merak uyandırıcı.

[4] Bu kelime "peyil" şeklinde de söylenmektedir.

48. Door (دور)
Ar. Periyot, dönüşüm, rol, kademe.
Kır. Asır, derece, durum, dönem.

49. Doo (دعوى)
Ar. Dava, iddia, hak iddiası.
Kır. Kast, alacak.

50. Döölöt (دولة)
Ar. Devlet, haneden, hükümdar ailesi.
Kır. Bu anlamı eskiden kullanılmakla beraber günümüzde 1. Zenginlik, baht. 2. Servet manalarıyla kullanılmaktadır.

51. Damaa (طمع)
Ar. Hırs.
Kır. 1. Aç gözlük 2. Niyet, dilek.

52. Cayıl (جاهل)
Ar. Bilmeyen, öğrenim görmemiş.
Kır. 1. Akılsız, tecrübesiz. 2. Acımasız, gaddar.

53. Calap (جلاب)
Ar. 1. Çekici, büyüleyici, göz alıcı. 2. İthalatçı.
Kır. Oruspu.

54. Cesir (أسير)
Ar. Savaş esiri.
Kır. Dul, esir.

55. Zayıp (ضعيف)
Ar. Zayıf, dayanıksız, cılız, kırılgan.
Kır. Kadın, karı, güçsüz.

56. Zakmat (زحمة)
Ar. Sıkışıklık, kalabalık, izdiham.
Kır. Azap etmek, horlamak, yorgunluk.

57. Zalal (ضلال)
Ar. Sapma yoldan çıkma, haktan ayrılma.
Kır. Bu anlamının yanı sıra bozmak, zarara uğramak anlamlarıyla da kullanılır.

58. Zook (ذوق)
Ar. 1.Tat, lezzet, zevk. 2. İdrak, kabiliyet, anlayış, algılama, nezaket, eğilim.
Kır. Eğlence, zevk, haz.

59. Zat (ذات)
Ar. Öz, cevher, asıl.

Kır. Eşya, alemdeki her şey, madde, cins.

60. Zarp (ضرب)
Ar. Vurma, ateş etmek, çarpmak.
Kır. Ezmek, zorlamak, azap.

61. Zıynat (زينة)
Ar. Güzellik, süsleme.
Kır. Şöhret, şan, saygı, cenazede verilen yemek.

62. Zıyarat (زيارة)
Ar. Ziyaret etmek.
Kır. Sadece dinî mekanları ziyaret etmek.

63. Kaada (قاعدة)
Ar. Temel, esas, taban.
Kır. Adet, merasim, kaide, tören, teşrifat.

64. Kabatır (خواطر)
Ar. Fikir, düşünce, istek, akıl, zihin.
Kır. Endişe, korku, merak, kaygı.

65. Kaza (قضاء)
Ar. Bitirme, yerine getirme, ödeme, kaza.
Kır. Alın yazısı, kaza namazı.

66. Kayrat (غيرة)
Ar. Kıskançlık, istek, heves.
Kır. Güç, kuvvet, hal, kahramanlık.

67. Kahar, kaar (قهر)
Ar. Yenme, galip gelme, mecbur bırakma, zorlama.
Kır. Gazap, hiddet, kahir.

68. Kalaa (قلعة)
Ar. Kale, hisar.
Kır. Bu anlamıyla beraber şehir manasıyla da kullanılır.

70. Kalayık (خلائق)
Ar. Yaratıklar, mahlukat.
Kır. Halk, millet.

71. Kam (غم)
Ar. Üzüntü, tasa, keder.
Kır. Bu anlamının yanı sıra 1. Çare. 2. Yapmaya çalışmak, uğraşmak.

72. Kanimet (غنيمة)

Ar. Ganimet, yağma, çapul.
Kır. Bu anlamının yanı sıra razı olmak, şükretmek manasıyla da kullanılır.

73. Karı (قارىء)
Ar. Okuyucu, Kur'an kıraat eden.
Kır. Hafız.

74. Kas (قصد)
Ar. Maksat, amaç, niyet, hedef.
Kır. Düşman.

75. Kasiyet (خاصية)
Ar. Özellik.
Kır. Kutsal, değerli.

76. Kelime (كلمة)
Ar. Kelime, söz, söylem.
Kır. Din, kelime-i şahadet.

77. Kesel (كسل)
Ar. Tembellik, haylazlık.
Kır. Hasta, halsiz.

78. Kesepet (كثافة)
Ar. Yoğunluk.
Kır. Bela, eksiklik, zarar, âfet.

79. Kesip (كسب)
Ar. Kazanç.
Kır. Meslek.

80. Kolu (قول)
Ar. Söz, ifade.
Kır. Anlaşma, karar.

81. Kumar (قمار)
Ar. Kumar oynama, bahis.
Kır. Bu anlamının yanı sıra ihtiras, şiddetli arzu anlamıyla da kullanılır.

82. Kusa (غصة)
Ar. Boğazda düğümlenip kalan, yutulamayan lokma, şiddetli eziyet.
Kır. Kaygı, hasret.

83. Kurman, kurban (قربان)
Ar. Kurban, adak.
Kır. Bu anlamının yanı sıra öldürmek, savaşta şehit olmak.

84. Kusur (قصور)
Ar. Eksiklik, yapamama, ihmalcilik, tembellik.
Kır. Bu anlamının yanı sıra günah, suç anlamıyla da kullanılır.

85. Kılap (غلاف)
Ar. Sarma, kaplama malzemesi, zarf, kutu.
Kır. Kın.

86. Kımbat (قمة)
Ar. Zirve, doruk, tepe.
Kır. Fiyat, pahalı.

87. Kıyapat (قيافة)
Ar. İz sürme.
Kır. Kıyafet.

88. Maal (محل)
Ar. Yer, mahal, mevki, konum, merkez.
Kır. Zaman, mevsim.

89. Maareke (معركة)
Ar. Dövüş/çatışma yeri, kavga.
Kır. Halkın toplandığı kalabalık yer, merasim.

90. Maası (مسح)
Ar. Mesh etme, silme, ovalama.
Kır. Mest (ayakkabı).

91. Magazin (مخازن)
Ar. Ardiye, depo.
Kır. Mağaza, dükkân.

92. Macüröö (مجروح)
Ar. Yaralı.
Kır. Güçsüz, halsiz.

93. Mazak (مزاح)
Ar. Şaka.
Kır. Bu anlamının yanı sıra dalga geçmek, alay etmek manasıyla da kullanılır.

94. Mazmun (مضمون)
Ar. Garantili, sigortalı, içerik.
Kır. İçerik, ehemmiyet.

95. Makal (مقال)
Ar. Söz, konuşma.
Kır. Atasözü.

96. Mal (مال)
Ar. Zenginlik, servet, gayrimenkul, para, sermaye.
Kır. Zenginlik anlamının yanı sıra koyun, keçi, deve, sığır gibi hayvanlar anlamıyla da kullanılır.

97. Mayıp (معيب)
Ar. Noksan, kusurlu, utanç verici.
Kır. Özürlü.

98. Maksım (معصوم)
Ar. Koruma altında, günahsız, dokunulmaz.
Kır. Dereceli, mertebeli, din adamının oğluna da denir.

99. Mamleket (مملكة)
Ar. Krallık, tür, cins.
Kır. Devlet, ülke.

100. Mata (متع)
Ar. Eğlenme, hoş vakit geçirme, mülk, eşya, bagaj.
Kır. Yün ve pamuk gibi şeylerden dokunmuş kumaş.

101.Maşayık (مشائخ)
Ar. Yaşlı, ihtiyar.
Kır. Derviş, dervişlerin başçısı.

102.Meyil (ميل)
Ar. Eğilmek.
Kır. İştah, kabiliyet.

103.Mekeme (محكمة)
Ar. Mahkeme.
Kır. Kurum, müessese, daire, kalem.

104.Mektep (مكتب)
Ar. Ofis, büro, iş yeri, çalışma odası, ilk okul, departman, bölüm.
Kır. Okul.

105.Meken (مكان)
Ar. 1. Mekan, mahal, yer. 2. Mevki, konum, önem.
Kır. Sığınak, mesken, vatan.

106.Mildet (منة)
Ar. İyilik, başa kakma.
Kır. 1. Vazife, ödev. 2. Taahhüt. 3. Görülen iş.

107.Mitaam (متهم)

Ar. Zan edilen, itham edilen, suçlanan.
Kır. Dolandırıcı, açıkgöz.

108. Moldo (مولى)
Ar. Efendi, sahip, köle, veli.
Kır. İslam dininin ruhani hizmetçisi, hoca.

109.Momun (مؤمن)
Ar. İnanan.
Kır. Sessiz, sakin.

110.Mukaba (مقوى)
Ar. Kuvvetlendirilmiş, takviye edilmiş.
Kır. Kitap, defter kabı.

111.Musapır (مسافر)
Ar. Yolcu.
Kır. Gurbetçe, yabancı.

112.Müdöö (مودة)
Ar. Sevgi, dostluk.
Kır. İstek, dilek, arzu.

113.Mülk (ملك)
Ar. Otorite, güç, yetki, hükümranlık, krallık.
Kır. Mal, servet, emlak.

114.Mürtöz (مرتد)
Ar. Mürtet
Kır. Gaddar, taş kalpli, amansız.

115.Meenet (مهنة)
Ar. Meslek, iş, meşguliyet.
Kır. Azap, mihnet, emek.

116.Nazar (نظر)
Ar. Bakış, manzara.
Kır. Ehemmiyet, dikkat, bakış.

117.Namıs (ناموس)
Ar. Cibinlik, sırdaş, kanun, cebrayil.
Kır. Vicdan, şeref, ar.

118.Nakıl (نقل)
Ar. Aktarma, nakletme, taşımacılık.
Kır. Anlatma, hikâye, nükte söz, örnek söz, sanat söz.

119.Nukura (نقرة)
Ar. Gümüş.
Kır. Mutlak, saltık.

120.Opaa (وفاء)
Ar. Söz, vaat, yemin, yükümlülük.
Kır. Yarar, iyilik, zevkli.

121.Saal (سهل)
Ar. Düz, engebesiz (arazi), kolay, basit, rahat.
Kır. Azıcık, bir parçacık, minnacık.

122.Sabak (سبق)
Ar. Geçme, önce gelme.
Kır. Ders, öğrenciye verilen ödev, tecrübe.

123.Sagır (صغير)
Ar. Ufak, küçük, önemsiz, minicik, genç.
Kır. Küçük yaştaki öksüz.

124.Saltanat (سلطنة)
Ar. Sultanlık, hâkimiyet.
Kır. İhtişamlı, görkemli, tören, kutlama.

125.Sancıra (شجرة)
Ar. Ağaç.
Kır. Soyağacı.

126.Saratan (سرطان)
Ar. Yengeç, kanser.
Kır. Dördüncü ayın ismi, böcek.

127.Sayak (سياح)
Ar. Turist, seyahat eden, yolculuk yapan.
Kır. Tek başına dolaşan, serseri, bir Kırgız kabilesinin ismi.

128.Söölöt (صولة)
Ar. Hamle, saldırı, atak.
Kır. Şan, şöhret, ün, gösteriş.

129.Supura (سفرة)
Ar. Sofra, sofradaki yemek.
Kır. Hamur için sergi (siperlenmiş olan koyun veya keçi derisinden yapılır).

130.Tacaal (دجال)
Ar. Dolandırıcı, üçkâğıtçı, deccal.

Kır. Deccal, halkın başına gelen felaket ve musibetli günler, gaddar.

131. Takat (تاقة)
Ar. Güç, enerji.
Kır. Sabır, tahammül.

132.Taalay (طالع)
Ar. Doğan, yükselen, talih.
Kır. Kısmet, baht.

133.Takilip (تكليف)
Ar. Zorluk, sıkıntı, meşakkat, sorumluluk verme.
Kır. Teklif, sunma.

134.Taksır (تقصير)
Ar. Kısaltma, azaltma.
Kır. Hürmet edilen kimseler, bilhassa kocalara kullanılan ifade.

135.Tamaşa (تماشى)
Ar. Birlikte yürümek.
Kır. 1. Eğlenmek, seyretmek, hoşlanarak bakılacak şey. 2. Şaka.

136. Tanapis (تنافس)
Ar. Solunum, teneffus.
Kır. Ara verme, mola verme.

137.Tamsil (تمثيل)
Ar. Örnekleme, benzetme, canlandırma.
Kır. Güzel söz, hikmetli söz.

138.Tartip (ترتيب)
Ar. Sıralama, düzenleme.
Kır. Bu anlamının yanı sıra kaide, disiplin, nizam manasıyla da kullanılır.

139.Taşpiş (تشويش)
Ar. Karışıklık, düzensizlik, rahatsızlık, hastalık.
Kır. Zahmet etmek, bir şeyi yapmaya çalışmak.

140.Topuk (توفيق)
Ar. Uygun hale getirmek, ayarlama, anlaşmaya varma, başarı.
Kır. Şükretmek, kanaat etmek.

141. Tüpöyül (تفاعل)
Ar. Birbirini etkileme, tesir altında bırakmak, tepkime.
Kır. İkilenmek, tereddüt etmek.

142. Ubaacı (وجه)

Ar. Yüz, ön taraf, cephe, yüzey, kumaşın yüzü.
Kır. Sebep, delil, bahane.

143. Ubal (وبال)
Ar. Havanın, iklimin sağlığa uygun olmaması, kötülük, bir şeyin kötü sonuçlanması.
Kır. Günah.

144. Ucut (وجود)
Ar. Bulma, varlık, olma, mevcudiyet.
Kır. Gerçekleştirmek, ihtiyacı gidermek.

145. Uzur (حضور)
Ar. Bulunma, var olma.
Kır. Huzur.

146. Şayık (شيخ)
Ar. Yaşlı, reis, başkan.
Kır. Bu anlamının yanı sıra pir, kerametli adam.

147. Şayır (شاعر)
Ar. Şair, hisseden, idrak eden.
Kır. Şakacı, insanları eğlendiren.

148. Şarap (شراب)
Ar. İçecek, meşrubat.
Kır. İçki (alkollü).

149. Şerbet (شربة)
Ar. Bir kes içme, içiş, yudum.
Kır. Tatlı su.

150. Şook (شوق)
Ar. Memnun etmek, hoşnut etmek, eğlendirmek.
Kır. Ses, gürültü.

151. Şamal (شمال)
Ar. Küzey.
Kır. Hafif esen, rüzgâr, meltem.

152. Şoola (شعلة)
Ar. Ateş, alev, meşale.
Kır. Bu anlamının yanı sıra nur ve mecazi anlamda kabiliyetsiz manalarıyla da kullanılır.

153. Iba (حب)
Ar. Sevgi, muhabbet, dostluk.

Kır. Dostluk, sıcak yüz.

154. Iyzat-ızzat (عزة)
Ar. Güç, kuvvet, şeref.
Kır. Edep, nezaket.

155. Iyman (أيمان)
Ar. İman.
Kır. Bu anlamının yanı sıra vicdan, utangaç, hak etmek manasıyla da kullanılır.

156. Ilaacı (علاج)
Ar. Tedavi, ilaç.
Kır. Çözüm, çare.

157. Ilakap (لقب)
Ar. Takma ad.
Kır. Bu anlamının yanı sıra izah, tefsir manasıyla da kullanılır.

158. Imla (أملاء)
Ar. Doldurma, doğru yazma.
Kır. Bu anlamıyla beraber ittifak, görüş birliği manasıyla da kullanılır.

159. Insap (أنصاف)
Ar. Hakkı gözetme, adalet, adilik.
Kır. Kanaat, doyumluluk, ar, ayıp.

160. Irat (راتب)
Ar. Tek düzen, maaş.
Kır. Huzur, hoş vakit geçirme.

161. Irabat (ربط)
Ar. Semt, ilçe.
Kır. At bağlanan taş ev.

162. Irahmat (رحمة)
Ar. Şefkat, acıma, anlayışlık.
Kır. Teşekkür etmek.

2. Arapça Öğreniminde Kırgızcadan Anlam Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım

XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra hızlı bir gelişim gösteren ve giderek kökten bir değişim içine giren yabancı dil öğretim yöntemleri hazırlanırken, bir yandan dilbilim araştırmaları sonuçlarından öte yandan da ruhbilim, eğitimbilim ve uygulayımbilim alanlarındaki yeniliklerden yararlanılmıştır.[5]

Buna göre yabancı dil öğretiminde kullanılacak yöntemlerin, söz konusu dili öğrenecek topluluğun anadilinin, kültürel özelliklerinin, yaş ortalamasının göz önünde bulundurulması öğretimde yüksek bir verim sağlamak için gerekli koşullar arasındadır.[6]

Önceki bölümde belirttiğimiz gibi yabancı dil öğrenimindeki yanlışların bir bölümü anadili girişiminden meydana gelmektedir. Öğrenci, anadili ile hedef dil arasındaki farklılığın artması ya da azalmasına göre yanlışlar yapabilmektedir. Bu da olumsuz aktarıma neden olmaktadır. Her iki dil arasındaki farklılıklar ve benzerlikler öğrenimde engel teşkil edebilmektedir. Dolayısıyla yabancı dil öğretiminde anadili özelliklerinin göz önünde bulundurulması öğrenimin daha verimli olmasındaki önemli etkenlerden biridir.

"Büyümekte olan çocuk kendisini, kuşaktan kuşağa aktarılarak çevresindekilere kadar gelen bir toplumsal kurumun, anadilinin içinde bulur. Bu dil hem ses yönü, hem de zihinde, evreni belli bir biçime sokan bir düşünce dizgesi, değişik bir anlama ve anlatma yolu olarak başka toplumların dilinden genellikle ayrıdır." [7]

Anadili nasıl, belli bir ses dizgesi olarak karşımıza çıkıyorsa, öylece, başka toplumların dillerinden ayrı bir " evrene bakış, evreni anlatış biçimi" olarak da

---

[5] Osman SENEMOĞLU: "Yabancı Dil Öğretiminde Dil Düzeyleri Sorunsalı", **Türk Dili, S.** 379, (Temmuz-Ağustos 1983), s. 167.
[6] A.g.m. s. 167.
[7] Doğan AKSAN: "Anadili", **Türk Dili, S.** 285, (Temmuz-Ağustos 1983), s. 427.

kendini belli eder. Evren zihnimizde, anadilimize göre biçimlenir; biz çevremize anadilimizin penceresinden bakar, varlıkları, durumları hep onun anlama ve anlatma yolundan giderek adlandırırız. [8] Bu bakımdan, yabancı bir dili öğrenirken yapılan sözde yanlışlıklar, bir yerde, ayrı dillerin, belki de aynı yaşantıları ayrı ayrı sözdizimleri ile yansıtmalarından ve anadillerindeki dizilişe alışmış olmalarından kaynaklanmaktadır.[9]

Anadilinin yabancı dil öğreniminde birincil etken olarak öğrenime karışacağını aklımızdan çıkarmamalıyız. Bu olguyu, Wilhelm von Homboldt ve Sapir-Whorf ileri sürdükleri, iki değişik dil tarafından konuşulan iki ekinin, eşit acun görüşleri olamaz kuramlarıyla vurgulamışlardır. Bu nedenle, her dil, kendi fiziksel ve ruhdilbilimsel gerçeklerini kendi kendine öbekleştirir. Böylece görüş ve kavramlarımız, kendi dilimizin oluşturduğu gerçeklerin öbekleşmelerinden çok etkilenirler. Bu durum hem yabancı hem de anadili için söz konusudur. Buna göre her dil çevresindeki nesnelere kendi dil yapısının özelliklerine göre adlar verir ve bu adları alıp sözlüğüne yerleştirir.[10]

Dilden dile beliren bu anlatım yolu farklılıklarının sayısızca örnekleri vardır. Örneğin kadınla erkeğin yuva kurmaları demek olan toplumsal kurumun dile getirilişi, anlatılışında Türk toplumu "ev" kavramından yararlanmış, bu olayı evlenmek biçiminde anlatmıştır. Aynı olay Arapçada "تزوج" sözcüğüyle anlatım bulmuş. Sözcük "çift oluşturmak, eşleştirmek" manasındaki "زوج" köküne dayanmaktadır. [11]

Anadili ediniminde bireyin zihnine ilk dili, yani anadili yerleşir. Oysa ikinci dil öğreniminde, ikinci dilin yüzey yapısı, anadilinin üzerine yerleşmektedir. Bu bakımdan, ikinci dil öğrenimi anadili bilgileri çerçevesinde oluşur. Böylece, öğrenci

---

[8] A.g.m. s. 428.
[9] Özcan BAŞKAN: "Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisinin Yeri", **Türk Dili, S.** 285, (Haziran 1985), s. 436.
[10] Mehmet DEMİREZEN: "Sözcük Öğretiminde Anadili-Yabancı Dil Çatışması", **Türk Dili, S.** 381, (Eylül 1983), s. 283-284.
[11] Doğan AKSAN: A.g.m., s. 428.

yabancı dil öğrenirken anadilinin bazı stratejilerini yabancı dile aktararak olumsuz aktarım yanlışları yapabilmektedir.[12]

Bu tür güçlükleri yenmek için, anadili ile hedef dilin hangi noktalarda birbiriyle örtüştüklerini, hangi noktalarda farklı olduklarını, hangi noktalarda doğal ve ekinsel benzerliklerin var olduğunu önceden kestirmemiz gerekir.[13]Yabancı dil öğreniminde anadili ile hedef dil arasındaki yapılan karşılaştırmanın önemi büyüktür. Böyle bir karşılaştırma neticesinde hazırlanan araç-gereçler olumsuz aktarım yanlışlarını en aza indirmede daha verimli olabilmektedir. Çünkü bu şekilde hazırlanan öğretim, öğrencinin anadili özellikleriyle hedef dilin özelliklerine göre oluşturulmaktadır. Bu da öğretmene öğrencinin nerelerde bu gibi yanlışlar yapabileceği konusunda ipuçları vermektedir.[14]

Herhangi bir dil ve bu arada anadili incelenecek olursa, dili oluşturan yapıtaşlarının sözcükler olduğu görülür. Birincil görevi anlam aktarımı olan insan dili, insan usunda beliren düşünsel kavramların, özdeksel birimler olan sözcükler yardımıyla karşı yana iletilmesi doğrultusunda oluşmuştur.[15] Bu bakımdan yabancı dil öğreniminde sözcük öğrenimi en başta gelmektedir. Bireyin anadili evreni bakış açısını belirlediğine göre sözcük öğretirken öğrencinin anadilinin birincil etken olarak öğrenim işine karışması kaçınılmazdır. Çünkü anadili ile hedef dil arasındaki biçim, anlam, dağılım benzerlikleri ve farklılıkları ya kolaylaştırıcı ya da güçleştirici etken olması kaçınılmazdır.[16]

İki veya daha fazla dilde kullanılan ortak sözcüklerin bazıları farklı anlamlarda kullanıldığı bir gerçektir. Biçimlerinde bir takım değişikliklere uğrayan bu tür sözcükler, iki dildeki farklı anlamlarıyla öğrenimde çeşitli yanlışlara neden olmaktadır. Söz konusu yanlışlar biçim bakımından aynı ya da birbirine son derece

---

[12] Özgür AYDIN: "Azeri, Kazak, Özbek ve Türkmen Öğrencilerde Türkçe Öğrenim Sorunları", **TÖMER Dil Dergisi**, **S.** 18, (1994), s. 18.
[13] Mehmet DEMİREZEN: A.g.m., s. 283.
[14] Gnş bilgi için bkz. Walter Lehn ve William R. Slager, "A Contractive Study of Egyptian Arabic and Amerikan English: The Segmental Phonemes", Second Language Learning: Constractive Analysis, Error Analysis and Related Aspects, Haz. Betty Wallace Robinett ve Jacquelyn Schchter, (Universty of Michigan yay., 1983.)
[15] Özcan BAŞKAN: "Yabancı Dilin Ana Dile Etkisi", **Türk Dili, S.** 315, (Aralık 1977), s. 637.
[16] Mehmet DEMİREZEN: A.g.m., s. 283.

yakın, ancak anlam bakımından tamamen farklı olan kelimelerin öğrenilmesinde ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi yanlışların meydana gelmesi orta görüşün ileri sürdüğü, "farklılığın azalması doğru genelleme yapmayı önleyecek, dolayısıyla olumsuz aktarıma neden olacaktır" kuramını doğrulamaktadır. [17]

Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimeler, ses olaylarının yanında bazen anlam bilgisi düzeyinde de değişikliğe uğramıştır. Bu kelimelerin bazıları Arapçadaki birçok anlamından sadece birine işaret eder duruma gelmiş, bazıları ise Arapçadaki anlamının yanında başka bir anlama da işaret etmeye başlamıştır. Bazıları da Arapçadakinden tamamen farklı anlama veya anlamlara işaret ederek anlam kaymasına uğramıştır.

Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerde meydana gelen anlam değişiklikleri Arapça öğreniminde olumsuz aktarıma neden olabilmektedir. Daha çok bu değişiklikler içinden anlam kaymaları doğru öğrenime engel teşkil edebilmektedir.

2. A. Olumsuz Aktarıma Neden Olabilecek Kırgızcada Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Alıntı Kelimeler

Robert Lado, anadili ile hedef dilin karşılaştırmasında, yabancı dil öğrenenin 7 tür sözcük ile karşılaşabileceğini vurgulamıştır. Bunlardan biri *biçimi benzer ama anlamı değişik olan sözcüklerdir*. Burada oluşabilecek güçlük, sözcüklerin ses olarak öğretilmesinden değil, anadili ve amaç dildeki sözcük anlamlarının değişik olmasından kaynaklanabilir.[18]

Kırgızcadaki bu tür Arapça alıntı kelimeleri bu sözcükler grubuna katabiliriz. Bu tür sözcüklerin kullanımında öğrenci ciddi yanlışlar yapabilmektedir. Burada

---

[17]Emrullah İŞLER: "Arapça Öğreniminde Türkçeden Anlam Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım", **TÖMER Dil Dergisi**, **S**. 50, (Aralık 1996), s. 23.
[18] Mehmet DEMİREZEN: A.g.m., 284.

olumsuz aktarıma neden olabilecek ve Kırgızcada farklı anlamda kullanılan Arapça alıntı kelimeler verilmiştir.

Ayıp:

Arapçada kusur, noksan, hata, eksiklik; zaaf; ayıp, utanç verici şey anlamına gelen عيب / ayb kelimesi isim ve fiil olarak kullanılmaktadır. İsim olarak عيب جسمي olduğu gibi mastar şeklinde de kullanılır.

Kırgızcada bu kelime kabahatli olma, suçlu olma "*aybı açıldı"* kabahati meydana çıktı ve ceza, para cezası "*ayıp sal, ayıp tölö"* şekillerinde kullanılmaktadır. Başlangıç düzeyindeki Arapça öğrencesinin bu kelimenin geçtiği cümleyi yanlış anlaması doğaldır. Mısır lehçesinde kullanılan "عيب عليك " (ne kadar ayıp) tabirini duyan veya okuyan başlangıç seviyesindeki Kırgız Arapça öğrencisi "para cezası" şeklinde anlayabilir.

Arasat:

Kırgızcada "mahşer, Araf, iki arada kalmak" anlamlarında kullanılan bu kelime, Arapçada عرصة nın çoğulu olan عرصات kelimesi " boş arazi, arsa, avlu, iç bahçe" manasında kullanılmaktadır. Biçim açısında bu iki kelime birbirinin benzeri olmakla farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Galatı:

Kırgızcada "ilginç, acayip" anlamlarında kullanılan bu kelime, Arapçada غلط kelimesi "hata" anlamlıyla kullanılmaktadır. غلط الحس ifadesini duyan Arapça öğrencisi ilginç his olarak anlayabilir.

Maareke:

Kırgızcada " halkın toplandığı kalabalık yer, düğün veya merasim için yapılan toplantı" anlamlarında kullanılan kelime Arapça معركة dövüş/çatışma yeri, kavga anlamında kullanılmaktadır.

Kaarı:

Bu kelime Kırgızcada anlam daralmasına uğramış ve sadece Kuran'ı ezbere bilen kimse için kullanılmaktadır. Arapçada ise, قارىء kelimesi okuyan, okuyucu anlamında kullanılmaktadır.

Takilip:

Arapçada تكليف biçimindeki bu kelime zorluk, sıkıntı, meşakkat, sorumluluk verme anlamlarında kullanılmaktadır. Kırgızcada teklif anlamında kullanılan bu kelime son harfinde değişikliğe uğramakla beraber Arapça öğrencisi için aynı kelimeyi yansıtabilir.

Şerbet:

Kırgızcada "tatlı su" anlamında kullanılan bu kelime Arapçada شربة bir kez içme, yudum, doz anlamında kullanılmaktadır.

Tanapis:

Kırgızcada "ara verme, mola verme" anlamında kullanılan bu kelime Arapçada تنفس biçiminde olup solunum, teneffüs anlamında kullanılmaktadır.

Mamleket:

Kırgızcada devlet, ülke anlamında kullanılan bu kelime Arapçada مملكة krallık, tür, cins anlamında kullanılmaktadır.

Mal:

Kırgızcada sığır, keçi, koyun gibi hayvanlar için kullanılan bu kelime Arapçada مال zenginlik, servet, gayrimenkul anlamlarında kullanılmaktadır.

Mektep:

Kırgızcada ortaokul için kullanılan bu kelime Arapçada مكتب çalışma yeri, büro, ofis anlamında kullanılmaktadır.

Meken:

Kırgızcada "sığınak, mesken, vatan" anlamında kullanılmakta olan bu kelime Arapçada مكان yer, mekan, mahal anlamında kullanılmaktadır.

Musapır:

Kırgızcada "gurbetçi, yabancı" anlamında kullanılan bu kelime Arapça مسافر yolcu demektir.

Mülk:

Kırgızcada "mal, servet, emlak" anlamlarında kullanılan bu kelime Arapçada ملك "güç, yetki, hükümranlık, krallık" anlamlarında kullanılmaktadır.

Sagır:

Arapçada صغير "ufak, küçük, minicik" anlamında kullanılan bu kelime Kırgızcada "küçük yaştaki öksüz" anlamında kullanılmaktadır.

Saltanat:

Kırgızcada "ihtişamlı, görkemli tören, kutlama" anlamında kullanılan bu kelime Arapçada سلطنة "sultanlık, hâkimiyet" manasındadır.

Kesel:

Kırgızcada "hasta, hâlsız" anlamındaki bu kelime Arapçada كسل "tembellik, haylazlık" anlamındadır.

Kesepet:

Kırgızcada “bela, eksiklik, zarar, afet” anlamında kullanılırken Arapçada كثافة“yoğunluk” anlamındadır.

Kesip:

Kırgızcada “meslek” anlamında kullanılırken Arapçada كسب kazanç demektir.

Yukarıda verdiğimiz kelimeler Kırgızcadan Arapçaya anlam düzeyinde yapılan olumsuz aktarıma neden olabilmektedir. Zira Robert Lado bu tür sözcüklere özel önem gösterilmezse bunların birer yanlışlık tuzakları olabileceğini vurgulamaktadır.[19]

3. B. Olumsuz Aktarımın Çözüm Yolları

Kırgızcada farklı anlamlarda kullanılan Arapça kelimelerin olumsuz aktarım nedeniyle yol açtığı yanlışların giderilmesinde öğretmenin rolü büyüktür. Başarılı bir Arapça öğretmeninin bu gibi hataları önlemesi mümkündür.[20] Zira anadili ile hedef dilin arasındaki etkileşim alanlarını önceden belirleyen bir öğretmenin bu gibi yanlışları daha önceden görebilmesi olasıdır. Bu da iki dilin (anadili olarak Kırgızca ve yabancı dil olarak Arapça) karşılaştırılması sonucu mümkündür.

Birbirine benzer kelimelerde oluşabilecek zorluk, sözcüklerin ses olarak öğretilmesinde değil, anadili ve amaç dildeki anlamlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu tür sözcüklerin anlamlarının öğretim sürecinde sık sık vurgulanması gerekmektedir. Bu benzerlikler ve farklılıklar yeri geldiğinde öğrencinin anlayabileceği düzeyde gösterilmelidir. Başka bir deyişle, anadili ile hedef dil arasındaki bu benzerlikler ve farklılıklar, öğretim sürecini kolaylaştıracak birer olanak olarak kullanılmalıdır. [21]

---

[19] Mehmet DEMİREZEN: A.g.m., s. 284.
[20] Emrullah İŞLER: A.g.m., s. 27.
[21] Mehmet DEMİREZEN: A.g.m., s.285-288

Burada çeşitli yöntemleri akılcı biçimde bir araya getirerek sözcük öğretimi ve uygulamasını yapan karma yöntemin (Eclectic Method) kullanılması yarar sağlayacaktır. Bu yöntem sözcük öğretiminin her düzeyde oldukça verimli olarak başarılmasını sağlamaktadır. Öğretim ortamında bu yöntemin kullanılması az zaman içerisinde çok sözcük öğretilmesini sağlamaktadır. Anadili ile hedef dil arasındaki çatışmayı oldukça etkisiz duruma getirmektedir. Ayrıca bu yöntem, öğretim süreci içerisinde zaman ve güç savurganlığını önlemektedir. [22]

Ayrıca her dilin kendine özgü mantığı ve kurallarının bulunduğu bilinmelidir. Anadilinin mantığı hedef dilde işe yaramamakta ya da hedef dilin öğrenilmesinde kişiyi güdüleyen bir ön yargı olup olumsuz aktarıma neden olmaktadır. Bu konuda öğretmen karşıtsal çözümleme (contrastive analysis) ile anadiliyle hedef dilin ayrışma, çakışma ve benzeşme noktalarını saptamalı ve özellikle ayrılıklar vurgulanarak öğretilecek konular arasına alınmalıdır. [23]

Anadiliyle amaç dilin çatışmasında "yanlış çözümlenmelerinin (error analysis)" konunun aydınlatılması ve öğrenme kolaylığının sağlanması yönünden yadsınamaz yararları vardır.[24]

Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerin Arapça öğreniminde neden olabileceği yanlışların çözümlenmesinde şöyle bir yol izlenebilir. İlk önce Arapçanın Kırgızca üzerindeki etkisi öğrencilere hatırlatılmalıdır. İki dilde aynı anlamda kullanılan alıntı kelimelerin Arapça öğreniminde olumlu ya da olumsuz rol oynayabileceğinin altı çizilmelidir. Ayrıca Kırgızcada aynı anlamda kullanılan alıntı kelimeler olduğu gibi farklı anlam/anlamlarda kullanılan kelimeler bulunduğu belirtilmelidir.[25]

Farklı anlamda kullanılan kelimelerin anlam düzeyinde neden olabileceği yanlışlar belirlendiğinde, öğretmen tarafından düzeltilmeli ve öğrencilerin dikkatleri söz konusu hatalara çekilmelidir. Tecrübeli bir öğretmen öğrencilerin ne gibi

---

[22] A.g.m. s. 283-288
[23] Cengiz TOSUN: "Anadiliyle Amaç Dilin İlişkileri ve Etkileşim Alanları Üzerine", **Türk Dili, S**. 379-380, (Temmuz –Ağustos 1983), s. 222.
[24] A.g.m. 223.
[25] Emrullah İŞLER: A.g.m., s. 27.

durumlarda anadili girişiminde bulunabileceklerini ve nerelerde olumsuz aktarımın meydana gelebileceğini kestirebilmesi mümkündür. Böylece öğretmen söz konusu yanlışların düzeltilmesini sağlayacak alıştırmaları hazırlar ve üzerinde bol bol alıştırmalar yaptırarak meydana gelebilecek olumsuz aktarımları önlemiş olur. [26]

[26] A.g.m. s. 28.

SONUÇ

Günümüzde teknoloji alanında yaşanan gelişmeler uluslar arası iletişimin daha çok gelişmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, yabancı dil öğrenmeye olan talebi arttırmıştır. Bu da yabancı dil öğretimi alanında daha çok araştırma ve incelemelerin yapılmasını sağlamıştır. Sonuçta çeşitli yeni teknik ve yöntem ortaya atılmıştır. Bunun yanında artık yabancı dil öğretiminde dilbilim, psikoloji, tarih gibi başka bilim dallarında yapılan araştırmalardan da yararlanmaya başlanmıştır.

Bu araştırmalar yabancı dil öğreniminde anadiliyle hedef dil arasında bir etkileşimin meydana geldiğini ortaya koymuştur. Bu etkileşim daha çok anadilinden hedef dile doğru olmaktadır. Dolayısıyla yabancı dil öğreniminde anadilin bazı özellikleri hedef dile taşınabilmektedir. Buna da olumsuz aktarım denmektedir.

Yaptığımız bu çalışmanın asıl amacı Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimelerin Arapça öğreniminde yol açabileceği bu gibi olumsuz aktarımları belirtmektir. Bu kelimelerdeki ses ve anlam düzeylerinde meydana gelen değişiklikler tespit edilmiştir. Daha sonra bu değişiklikler Kırgızca konuşanların Arapça öğrenmesinde ne gibi yanlışlara sebep olabileceği gösterilmeye çalışılmış ve bu yanlışların engellenebilmesi için bazı çözüm önerileri sunulmuştur.

Yaptığımız çalışmada önce genel olarak diller arası kelime alış-verişleri ve bunların yabancı dil öğrenimi, Kırgız Türkçesi, Kırgızcadaki yabancı kelimeler ve Kırgızcaya Arapça kelimelerin geçiş tarihçesi hakkında bilgi verildi. Daha sonra esas konumuzu oluşturan Kırgız Türkçesindeki Arapça kelimelerin tespitine geçildi.

Kırgızcadaki Arapça alıntı kelimeler ses bilgisi bakımından Kırgızcanın ses özelliklerine uyum sağlayarak bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikleri ünlü ve ünsüz olarak göstermeye çalıştık. Arapçadaki kısa ve uzun ünlüler Kırgızcada ünlü kısalması, ünlü kalınlaşması, ünlü incelmesi, ünlü yuvarlaklaşması, ünlü genişlemesi, ünlü düşmesi ve ünlü türemesi gibi ses değişikliklerine uğramıştır. Ünsüzler ise tonlulaşma, tonsuzlaşma, süreksizleşme, benzeşmezlik, ünsüz tekleşmesi, ünsüz türemesi ve ünsüz düşmesi gibi ses değişikliklerine uğramıştır. Kimi zaman bunların dışında da bazı ünsüz değişiklikleri meydana gelmiştir. Söz konusu değişiklikleri de ayrıca gösterdik.

Bu değişiklikler sonucu bazı Arapça alıntı kelimeler tamamen farklılaşmış ve artık Kırgızcanın ses özelliklerine uyum sağlayarak Kırgız dilinin söz varlığındaki yerini almıştır. Bazıları ise çok küçük değişikliklere uğramıştır. Bu kelimelerin Arapça öğreniminde yol açabileceği olumsuz aktarımları örnekleriyle göstermeye çalıştık. Ayrıca bu gibi yanlışların engellenebilmesi için bazı önerilerde bulunduk.

Anlam bilgisi bölümünde Arapça alıntı kelimeler anlamlarının değişip değişmediklerine göre incelendi. Anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması gibi değişiklikler meydana gelmiştir. Arapçadaki çok anlamlılıktan dolayı en çok da anlam daralmasının meydana geldiği görülmektedir. Çalışmada sadece anlam kaymasına uğrayan kelimeler tespit edilerek Kırgızca ve Arapça anlamları gösterildi. 162 kelimede anlam kayması meydana geldiği tespit edildi.

Daha sonra bu kelimelerden biçimleri değişmeyen ancak anlamları değişen kelimelerin ne gibi olumsuz aktarımlara yol açabileceği gösterilmeye çalışıldı. Ayrıca bu kısımda da gerçekleşebilecek yanlışların önlenmesi için bazı önerilerde bulunduk.

Kaynakça kısmında ise tez hazırlanırken yararlanılan kaynaklara yer verildi.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AKSAN, Doğan; Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim), C.I, II, III, Ankara, 2000.

KARAARSLAN, Nasuhi Ünan; Cam'iat- Tarib ve Arapçada Yabancı Kelimeler, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum, 1982.

KARASAYEV, Huseyin; Özdöştürülgön Sözdör, Frunze, 1986.

BAŞKAN, Özcan; Yabancı Dil Öğretimi, İstanbul, 1969.

MOÇOEV, Djenişbek; Arabizmı V Kırgızkom Yazıke, Bişkek, 1998.

ÇENGEL, Hülya Kasapoğlu; Kırgız Türkçesi Grameri, Ankara, 2005.

YUDAHİN, Konstantin Kuzmiç; Kırgız Sözlüğü, (çev. Abdullah Taymaz), C.1, 2, Ankara, 1998.

RUSTEMOV, Leninşil Ziyabekoviç; Kazırgı Kazak Tilindegi Arap-Parsı Kirme Sözderi, Almatı, 1982.

İPEKÇİOĞLU, Fahriye; Türk lehçeleri, Diyarbakır, 1987.

YILDIZ, Naciye; Manas Destanı (W Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller, Ankara, 1995.

ERŞAHİN, Seyfettin; Kırgızlar ve İslamiyet, Ankara, 1999.

BUDAK, Selçuk; Psikoloji Sözlüğü, Ankara, 2000.

TALÎMÂN, Gazî Muhtar; Fî ‘İlmi-el-Luga, Dimaşk, 2000.

DEMİREL, Özcan; İlk Öğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi, İstanbul, 1999.

EL-HULÎ, Muhammed Alî; Asalibu Tadrisi-l Lugati-l Arabiyyati, Riyad 1996.

İŞLER, Emrullah; Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları, İstanbul, 1997.

ROBİNETT, Betty Wallace ve SCHCHTER, Jacquelyn (Haz); Second Language Learning: Constractive Analysis, Error Analysis and Related Aspects, Universty of Michigan yay., 1983.

KORKMAZ, Zeynep; Gramer Terimler Sözlüğü, Ankara, 2003.

GÖMEÇ, Saadettin; Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi, Akçağ Yay. Ankara, 1999.

BAYAT, Fuzulî; Türk Dili Tarihi, Piramit Yay. Ankara, 2003.

ŞARBATOV, Grigorij Şamiloviç; Russko-Arabskiy Uçebniy Slovar, Moskova, 1979.

AYVERDİ, İlhan; Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul, 2005.

SÂMÎ, Şemseddin; Kâmûs-i Türkî, İstanbul, 2004.

TOPALOĞLU, Bekir, KARAMAN, Hayreddin; Arapça-Türkçe Yeni Kamus, İstanbul, 1985.

MESÛD, Cubran; Râid Mu'camu-n Lugaviyun 'Asriyun, Beyrut 1986.

BARANOV, Harlampiy Karloviç; Arabsko-Russkiy Slovar, Moskova, 1984.

MUTÇALI, Serdar; Türkçe Arapça Sözlük, İstanbul, 1995.

TİETZE, Andreas; Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı, C.1 A-E, İstanbul-Wien, 2002.

Makaleler:

KARAAĞAÇ, Günay ; *Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler*, Türk Dili, (Aralık 1997) S. 552.

ÇEBİ, İhsan Sabri; *Yabancı Kökenli Bazı Kelimelerdeki Ses Değişmeleri Üzerine*, Türk Dili, (Temmuz 1997), S. 547.

İŞLER, Emrullah; *Arapça Öğreniminde Türkçeden Anlam Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım*, Dil Dergisi,

_____; *Arapça Öğreniminde Türkçeden Ses Bilgisi Düzeyinde Yapılan Olumsuz Aktarım*, Dil Dergisi, (Kasım 1996), S: 49.

_____; *Kazak Türkçesinde Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelimeler,* Bilig, (Yaz 2001), S. 18.

ERGENÇ, İclâ; *Yabancı Dil Öğretimi ve Olumsuz Aktarım*, Türk Dili, (Aralık 1977) S: 379–380.

TOSUN, Cengiz; *Anadiliyle Amaç Dilin İlişkileri ve Etkileşim Alanları Üzerine*, Türk Dili, (Temmuz –Ağustos 1997), S: 379-380.

AKSAN, Doğan; *Anadili*, Türk Dili, (Haziran 1985), S: 285.

DEMİREZEN, Mehmet; *Sözcük Öğretiminde Anadili-Yabancı Dil Çatışması,* Türk Dili, (Eylül 1983), S. 381.

_____; *Yabancı Dil Öğretiminde Yabancı Sözcüklerin Ruhdilbilimsel Sorunları,* Türk Dili, (Temmuz-Ağustos 1983), S. 379-383.

DEDE, Müşerref; *Yabancı Dil Öğretiminde Karşılaştırmalı Dilbilim ve Yanlış Çözümlemesinin Yeri,* Türk Dili, (Temmuz-Ağustos 1983), S. 379-380.

SENEMOĞLU, Osman; *Yabancı Dil Öğretiminde Dil Düzeyleri Sorunsalı,* Türk Dili, (Temmuz-Ağustos 1983), S. 379.

BAŞKAN, Özcan; *Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisinin Yeri",* Türk Dili, (Haziran 1985), S. 285.

_____; *Yabancı Dilin Ana Dile Etkisi*, Türk Dili, (Aralık, 1977), S. 315.

AYDIN, Özgür; *Azeri, Kazak, Özbek ve Türkmen Öğrencilerde Türkçe Öğrenim Sorunları*", Dil Dergisi, (Nisan 1994), S. 18.